

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomová práce

2018

Alžběta Poláková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

**Analytické přístupy vybraných „poradenských“
veřejněpolitických dokumentů v oblasti bezdomovectví**

Diplomová práce

Autor práce: Mgr. Alžběta Poláková

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: Mgr. Eva Hejzlarová, PhD.

Rok obhajoby: 2018

PROHLÁŠENÍ

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Českých Budějovicích, 10. 5. 2018

Alžběta Poláková

Bibliografický záznam

POLÁKOVÁ, Alžběta. *Analytické přístupy veřejněpolitických „poradenských“ dokumentů v oblasti bezdomovectví*. Praha, 2018. 73 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Eva Hejzlarová PhD.

Rozsah práce: 115 517 znaků

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na problematiku bezdomovectví, konkrétně cílí na veřejné dokumenty o sčítání bezdomovců, vzniklé pro potřeby institucí státní správy. Cílem je zjistit, popsat a ohodnotit analytické postupy, které byly při procesu sčítání bezdomovců používány u krajských měst České republiky. Práce nejprve podává informace k policy analýze a jejím způsobům využití u nás, se zaměřením na poradenské dokumenty, do kterých sčítání náleží. Dále představuje pojem bezdomovectví a způsob jeho uchopení v této práci. Další kapitoly jsou věnovány sociálněvědním oborům *veřejné politice* a *sociální a kulturní antropologii*, které prostřednictvím svých specifických znaků fungovaly při identifikaci analytických postupů jako modelové. Charakterizována je zde i interdisciplinarita, jako zastřešující rámec práce. Prostřednictvím obsahové analýzy byly v této práci označeny metody, jakými byla jednotlivá sčítání v České republice v letech 2007–2017 provedena. Výsledky analýzy pak představily různorodost použitých konceptů, stanovených cílů i metod, a v některých případech i návrhy na aplikaci získaných výsledků do praxe. Takto shromážděné informace nabízejí nový pohled na možnosti interdisciplinárního řešení dané problematiky.

Abstract

This thesis is focused on homelessness problem, particularly on documents of counting of people hit by this problem of public policy. Aim of this thesis is to identify and evaluate analytical approaches used by fourteen big cities in the Czech Republic, in the process of counting homeless there. At first this paperwork brings information about policy analysis and its ways of use in our country, with focus on advisory documents, which documents of counting belong. Further, I discuss problem of homelessness and the ways of understanding it in context of this thesis. Other chapters are dedicated to two disciplines from social sciences field - *Public policy*, and *Social and Cultural anthropology*. These served as optics for identification of analytical approaches via their key characteristics. I also mention interdisciplinarity as “canopy“ for my own approach towards this topic. By using method of content analysis this work elicits in detail the ways in how the counting in above mentioned cities done in 2007–2017 and how these results may contribute to interdisciplinary solution of the given problem. The last

chapter gives outcomes based on analysis, which implicates diversity of concepts used in these documents, their aims and methods, and also possible suggestions for applications of the achieved results in area of policy.

Klíčová slova

policy analýza, sociální a kulturní antropologie, veřejná politika, sociální politika, bezdomovectví, sčítání bezdomovců

Keywords

policy analysis, Social and Cultural Anthropology, Public Policy, Social Policy, homelessness, counting of homeless people

Title/název práce

Analytical approaches of selected public policy “counselling” documents from domain of homelessness.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila svůj vděk několika osobám. Jednak je jí vedoucí mojí diplomové práce, paní Mgr. Eva Hejzlarová PhD., která byla ochotna vést moji práci, a po celou dobu jejího vypracování mi poskytovala cenné a užitečné rady, které mě výrazně posouvaly dál, a bez kterých bych rozhodně svoji práci nebyla schopna dokončit v takové podobě, v jaké se nachází při jejím odevzdání. Děkuji jí také za ochotu konzultovat, kdykoliv to jen za dané situace bylo možné.

Na dalším místě chci vyjádřit veliký dík svojí přítelkyni PhDr. Marcele za průběžné neformální konzultace, ale také za velmi formální korekturu všech částí diplomové práce. Bez nadsázky mohu říci, že bez psychické i praktické podpory z její strany bych tuto práci nebyla schopna napsat.

Nemalý vděk náleží z mé strany i mému manželovi Martinovi, který se v době, kdy jsem pracovala na diplomové práci, plnohodnotně staral o naše dvě batolata, za což ho obdivuji, a za což mu i touto formou děkuji.

Také chci poděkovat svojí mamce. Za to, že mi vždy vštěpovala, že rozdělaná práce by se měla dokončit. Možná i z tohoto důvodu jsem nebyla ochotna vzdát se cíle dokončit studium, i přes ten fakt, že jsem v jeho průběhu porodila dvě děti. I jim děkuji, že byly mou motivací pro dokončení této práce. Jednou budou moje skutky hodnotit, a i když udělám při jejich výchově jistě mnoho chyb, snad bude tato práce pro ně něčím, co budou vnímat jako vítězství.

Za podporu díky i Bc. Janě Kačerové, Mgr. Zuzaně Pešek Grófové, Mgr. et Mgr. Veronice Faberové, Ing. Lucii Křížové, Ing. Veronice Faltysové, Bc. Kateřině Láškové a babičce Haničce. Protože pouhé „to dáš“ nebo „jsi dobrá“ může někdy znamenat mnoho.

Ze všeho nejvíce děkuji Bohu. On to ví. Jen chci, aby to věděli všichni.

OBSAH

1 ÚVOD	1
2 CÍLE DIPLOMOVÉ PRÁCE A JEJÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	3
3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	5
3.1 CYKlickÝ MODEL TVORBY POLITIKY	6
3.2 VYUŽÍVÁNÍ POSTUPŮ POLICY ANALÝZY V ČESKÉ VEŘEJNÉ POLITICE.....	6
3.3 BEZDOMOVECTVÍ JAKO PROBLÉM	8
3.4 VEŘEJNÁ POLITIKA JAKO MOŽNÝ PŘÍSTUP K UCHOPENÍ PROBLÉMU BEZDOMOVECTVÍ 13	
3.5 SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE JAKO MOŽNÝ PŘÍSTUP K UCHOPENÍ PROBLÉMU BEZDOMOVECTVÍ	16
3.6 INTERDISCIPLINARITA	20
4 METODOLOGIE.....	22
4.1 VÝZKUMNÝ DESIGN	22
4.2 VÝZKUMNÝ VZOREK.....	23
4.3 ZPŮSOB SBĚRU DAT.....	26
4.4 METODA VÝZKUMU	27
5 VÝSLEDKY ANALÝZY	31
5.1. ZÁKLADNÍ INFORMACE O DOKUMENTECH SČÍTÁNÍ.....	31
5.2 KONCEPTUALIZACE A OPERACIONALIZACE BEZDOMOVCE	33
5.3 PROKLAMOVANÉ CÍLE SČÍTÁNÍ.....	36
5.4 ANALYTICKÉ POSTUPY SČÍTÁNÍ	38
5.5 SČÍTAJÍCÍ.....	40
5.6 OBRAZOVÉ ZÁZNAMY	41
5.7 KOMPARACE DOKUMENTŮ V ČASE.....	41
5.8 ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	43
6 DISKUZE.....	46
7 ZÁVĚR	49
8 SUMMARY	52
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60
10 PŘÍLOHA	64

1 ÚVOD

K řešení veřejněpolitických problémů se přinejmenším posledních několik desítek let používají v mnoha případech expertní podklady, na jejichž základě je možné problém nejen popsat, ale také navrhnout jeho řešení. Povaha této expertizy může být různá, a zároveň může do určité míry předurčovat nejen způsob, jakým je problém popsán, ale také způsob, jakým bude řešen. I z toho důvodu je zajímavé se různým typům expertíz věnovat, a sledovat, jak kvalita jejich zpracování ovlivňuje výslednou veřejnou politiku.

K úspěšnému řešení bezdomovectví – veřejněpolitického problému, který jsem si zvolila ke svému výzkumu také proto, že na něj lze nahlížet interdisciplinární perspektivou – je také potřebná vhodná expertíza. Analytické podklady k této problematice však nejsou obecně příliš známé, přestože, dle mého názoru, sehrávají důležitou roli v následném řešení problému.

Studiem relevantní literatury jsem dospěla ke zformování vhodného modelu práce a rozhodla se zkoumat oblast bezdomovectví na úrovni krajských měst se zaměřením na konkrétní dokumenty, používané městy v otázkách řešení bezdomovectví. Svůj zájem jsem orientovala na výstupy zadání sčítání bezdomovců, formulované městy či kraji jako zadavateli. V rámci politického poradenství je možné pozorovat více variant přístupů, z nichž pro moji diplomovou práci byly vybrány tyto dva: „*veřejně politický*“ a „*sociálně antropologický*“ (dále často jen „*antropologický*“). Následně byly tyto přístupy hodnoceny v rámci analýzy.

Důvodů k výběru této problematiky jsem měla více. V této chvíli se zdá, že problém bezdomovectví je problémem narůstajícím, nesnadno řešitelným a mnohými veřejnými činiteli nereflektovaným. Dále se domnívám se, že *antropologie* a *veřejná politika* jsou obory, které spolu mohou v jistých oblastech velmi úzce kooperovat, některé jimi řešené problémy spolu zřetelně souvisí. Jistě by bylo přínosné, pokud by vědci obou disciplín ve větší míře kooperovali při sociálních výzkumech zásadního charakteru, jejichž výsledky se dotýkají obyvatel naší země obecně, tedy i těch, kteří jsou postihnuti problémem bezdomovectví. Vzhledem ke svému paralelnímu studiu obou zmíněných oborů však reflektuji, že mezi přístupem politických vědců a antropologů ke stejným problémům existují jisté rozdíly. Práce se tedy zabývá tím, zda a jakým způsobem mohou být antropologické metody přínosné pro *veřejnou politiku*. V sociálněvědním

diskurzu je na základě šířící se specializace oborů stále intenzivněji slyšet debata o přínosech interdisciplinarity.

Dalším důvodem pro volbu tohoto tématu je má snaha o kritické hodnocení toho, zda tvůrci politiky znají důkladně problém i z pohledu samotných objektů politiky, na který má být politika implementována. Podle mého názoru nestačí jen znát počet bezdomovců, abychom mohli problém bezdomovectví řešit. Je třeba těmto osobám také *porozumět*.

Tato práce je rozčleněna do třech hlavních a jedné vedlejší oblasti. Těmi hlavními jsou 1. Konceptuální a teoretické ukotvení práce, 2. Metodologie praktické části práce 3. Představení výsledků analýzy. Zmíněnou vedlejší oblastí je kapitola Diskuse, ve které jsou zjištěné výsledky propojeny s teoretickým pozadím práce a dalšími aktuálními souvisejícími myšlenkami některých sociálních vědců. Explicitní struktura práce je uvedena v *Obsahu*, na začátku práce.

2 CÍLE DIPLOMOVÉ PRÁCE A JEJÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cíle a otázky určené při zadávání této magisterské práce byly v průběhu procesu kompletování podkladů a psaní práce upraveny, a to tak, aby v závislosti na přibývajících informacích a získaném vhledu do problematiky zůstaly relevantními. Tento posun vnímám jako přirozenou součást zpracovávání jakékoliv rozsáhlejší studie. Nebylo by přínosem dogmaticky trvat na původním zadání a striktně se držet hypoteticky vznesených otázek a stejně hypoteticky pojmenovaných cílů.

Dvěma dominantními cíli, které jsem si původně kladla v této magisterské práci, byly:

1. identifikace typů postupů v rámci policy analýzy a
2. komparace specifik, kladů a záporů různých postupů.

Cíli, které byly stanoveny v průběhu vzniku práce, jsou:

1. identifikace analytických přístupů při sčítání bezdomovců v letech (2007–2017) a
2. komparace a evaluace těchto přístupů.

Předpokladem naplnění druhého cíle byla přirozeně existence určité variability přístupů k této poradenské policy analýze, která se mojí optikou pohybuje mezi dvěma oblastmi – *antropologickou* a *veřejněpolitickou*. Tyto dvě oblasti byly stanoveny a pojmenovány arbitrárně pro účely této práce, aby bylo možné lépe pochopit difference mezi přístupy. Vzhledem k tomu, že obě vědní oblasti mají inherentní interdisciplinaritu, není možné jasně stanovit, že některý přístup je pouze *antropologický* či pouze *veřejněpolitický*, i přes to se však pokusím analyzované dokumenty rozčlenit a rozčlenění argumentačně podložit.

Jelikož „...výzkumné otázky jsou analogické k hypotézám“ (Krippendorff 2003:31) a zároveň se mají vztahovat k vytyčeným cílům, jsou mé otázky následující:

1. Jaké typy analytických přístupů lze identifikovat ve vybraných „poradenských“ veřejněpolitických dokumentech týkajících se bezdomovectví?
2. Jaká jsou specifika, výhody a nevýhody těchto přístupů?

K výzkumným otázkám se vrátím v kapitole Výsledky analýzy, kde na ně explicitně odpovím. Ambicí, kterou si v této práci kladu, je popsání současného stavu otázky řešení problému bezdomovectví ve městech ČR prostřednictvím analýzy dokumentů ze

sčítání bezdomovců a navržení možného zkvalitnění této části politického procesu v dané oblasti. Nadřazená tomu je má snaha pokusit se navrhnout zlepšení efektivity politik i pomocí nástrojů dalšího vědního oboru, který stejně jako *veřejná politika* umí cílit na lidi bez přístřeší. Jde mi o systematické uchopení problému bezdomovectví v rámci České republiky.

Výzkumným cílem tedy *není* snaha zjistit co nejpřesnější počty bezdomovců. Nezabývám jsem se tím, jaké výsledky sčítání podává, ale formou, jakým způsobem bylo sčítání provedeno. Nemohu ze své pozice zpětně hodnotit, zda sčítající opravdu evidovali všechny bezdomovce z jimi předem určené kategorie bezdomovectví, pouze hodnotím, do jaké míry měli možnost naplnit své vlastní cíle prostřednictvím zvolených metod.

3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Teoretická východiska, na kterých stavím, mají původ ve dvou vybraných studijních oborech a nahlíží tedy na danou problematiku z více perspektiv. Teoretický základ této práce tvoří krátce uvedené zasazení předmětu mé analýzy do fázového modelu tvorby politiky, dále představím policy analýzu, která je, slovy Thomase Dye, *Zjišťováním toho, co vlády dělají, proč to dělají a co to přináší, co se tím mění* (Dye 1976, *název knihy*). Na příkladu veřejněpolitických dokumentů o sčítání bezdomovců, které by v optimálním případě měly být policy analýzou, či alespoň jejím relevantním podkladem, ukáži, jak neznalost tohoto nástroje politické práce snižuje kvalitu přístupu k řešení k veřejněpolitickému problému. Dále zmiňuji bezdomovectví – mnou vybraný veřejněpolitický problém, na kterém dále budu prezentovat, jak interdisciplinární přístup k němu může být inspirativní a může nabízet nové postupy při jeho řešení. Předtím však nemohu vynechat představení dvou disciplín, o kterých se domnívám, že by mohly a měly více vzájemně spolupracovat. K teoreticko-metodickému ukotvení *sociální a kulturní antropologie* zde slouží koncept, řadící *sociální a kulturní antropologii* mezi vědy multiparadigmatické, vymezující se vůči příbuzným humanitním disciplínám především používanými metodami (Jakoubek, Nešpor 2004). *Veřejnou politiku* zde teoreticky vysvětluje analogická koncepce, vnímající toto pole podle určitých charakteristik, které je odlišují od věd okolních. Na Fakultě sociálních věd a Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy jsou jedním, či vícero úžeji zaměřenými studijními programy vyučovány tyto obory: (seznam vlastní, abstrahováno ze seznamů dostupných na webových stránkách fakult): *ekonomie, politologie, mezinárodní studia, sociologie, lingvistické obory, historie, filosofie, antropologie a veřejná politika*. Podrobněji budu charakterizovat dva poslední zmíněné.

V závěru teoretické části práce bude diskutována otázka interdisciplinarity jako zastřešujícího paradigmatu celé diplomové práce. Tento rámec vysvětluje optiku, kterou nahlížím na vybraný veřejněpolitický problém a zároveň také obhájí způsob uchopení tématu.

3.1 CYKLICKÝ MODEL TVORBY POLITIKY

Reflektuji, že existují dva základní druhy policy analýzy – *ex post* a *ex ante*. Latinské názvy samy o sobě předznamenávají, co který typ znamená (rozlišení viz např. Veselý a Nekola 2007: 21 či Fiala a Schubert 2000: 46–48). Sčítání bezdomovců, pokud jej vnímáme jako součást politického procesu, může potencionálně příslušet k oběma druhům analýzy. Jako přípravná součást podkladů k analýze může v rámci *ex ante* analýzy plnit informační funkci o rozsahu a některých specifikách problému bezdomovectví. Vhodné a přínosné se jeví být sčítání také v rámci analýzy *ex post*, kde může sloužit ke kontrole efektivity implementované politiky. Na politický proces nazírám jako na cyklický sled kroků, který v závěru vede k dalšímu cyklu tvorby jiné politiky (Veselý, Drhová a Nachtmannová 2005: 21), a touto optikou sledovány se poradenské dokumenty ve formě sčítání bezdomovců nacházejí (pokud existují) na začátku a vlastně také na konci každého procesu tvorby politiky. Schematicky odvozují následující implikace: ANALYTICKÝ POSTUP (POUŽITÉ METODY SČÍTÁNÍ) => FORMA VÝSTUPU => ZPŮSOB VNÍMÁNÍ PROBLÉMU => NAVRŽENÝ ZPŮSOB ŘEŠENÍ (=> DALŠÍ SČÍTÁNÍ). Považuji za klíčové zaměřit se *výjimečně* na samý počátek politického procesu. Pokud již na začátku tohoto procesu (tedy u způsobu sčítání bezdomovců) existuje zásadní nedostatek, tzn., že jsou podklady informující o rozsahu problému vážnou slabinou, nelze očekávat, že bude zvolena vhodná politika, která problém bezdomovectví bude odpovídajícím způsobem řešit. Naopak existuje vysoké procento pravděpodobnosti, že efektivita zvolené politiky bude snižena. S implicitní myšlenkou, že se snažíme být liberálně demokratickou společností s určitou existující a dodržovanou mírou morálky, si nemůžeme dovolit nehledat vhodnější způsoby, kterými bychom mohli veřejněpolitické problémy eliminovat.

3.2 VYUŽÍVÁNÍ POSTUPŮ POLICY ANALÝZY V ČESKÉ VEŘEJNÉ POLITICE

„V České republice má policy analýza daleko k plně vybudované disciplíně, díky čemuž je obtížné stanovit strukturu tohoto pole.“ (Hejzlarová 2016: 53), nicméně i přes tuto nejasnost, která je stále nevyřešena, zaujímám k policy analýze v této práci vlastní postoj a jistým způsobem s ní pracuji. Vnímám policy analýzu tak, jak ji vidí Hogwood a Gunn (1984: 29 cit. in Veselý, Nekola 2007: 22) - jako „praktické politické

poradenství“, s menším či větším podílem na skutečné tvorbě politiky, či jako „praktickou činnost, orientovanou na politické poradenství“ (tamtéž). Policy analysis, někdy překládanou jako analýzu politiky¹, vnímám jako „aplikovanou sociálněvědní disciplínu, která užívá multidisciplinárních metod zkoumání a zdůvodňování k produkci a zpracování politicky relevantních informací, použitelných v příslušných politických rámcích k řešení problémů veřejné politiky“ (Dunn 1981: 35 cit. in Potůček 2005: 9). Stejně tak je policy analýza, a to i ve vztahu k této práci: „systematické zkoumání alternativních politických voleb a shromáždění a integrace empirických poznatků ve prospěch či neprospěch každé volby. Zahrnuje problémově orientovaný přístup, sběr a interpretaci informací a pokusy předvídat důsledky alternativních způsobů jednání“ (Ukeles 1977 cit. in Veselý a Nekola 2007: 20).

Cílem *policy analysis* je politické poradenství (Veselý a Nekola 2007: 21) a jejím zamýšleným výstupem by mělo být takové poradenství, „jehož výsledkem je legitimní, transparentní (často také participativní) rozhodovací proces, generující výstupy, které obvykle mají podobu konsenzu“ (Hirt a kol. 2012: 114). Hlavním výstupem procesu politické analýzy by tedy mělo být poradenství (Kavalír 2008), které by ovšem plynulo z kvalitně zpracovaných podkladů získaných na základě vědeckého poznání (Novotný a Hejzlarová 2011: 15).

Je ale otázkou, jakým způsobem je analýza veřejných politik používána v České republice. Platí, že analýza vyprodukuje to, co po ní společnost žádá. Klíčovými aktéry v oblasti veřejných politik jsou orgány veřejné správy, například ministerstva či obce s rozšířenou působností. České politické instituce soustředí poptávku po analýze směřující k řešení problémů na ne příliš pestrý výběr témat, zřejmě většinou v potřebě vyhovět často se měnícímu politickému vedení a jeho požadavkům. Výsledný obraz výstupů v této oblasti dále ovlivňuje kvalita výzev k účasti na veřejné zakázce, kdy popisy požadovaného výstupu opomíjejí některá základní kritéria hodnocení, jako je například požadavek použití určité metody či zahrnutí subjektivity (Novotný a Hejzlarová 2011: 19–22).

¹ Kvůli přesnějšímu názvu politiky policy budu v této práci užívat slovní spojení policy analýza. Místo hledání nových konstruovaných překladů pojmu policy do češtiny (například veřejná politika, politické pole, sektor politiky atd.), je lepší přiklonit se k používání anglického pojmu (Fiala a Schubert 2000: 16 cit. in Veselý 2005: 7).

V roce 2010 byla provedena analýza veřejných zakázek, sloužících ke zjištění nástrojů řešení konkrétního problému, vytvoření přehledu ve specifické oblasti, či vytvoření návrhu komplexního řešení politiky, zadaných třemi ministerstvy (Novotný a Hejzlarová 2011: 17). Ta odhalila slabé stránky jak vypsání výzev k účasti na veřejné zakázce, tak odevzdaných výstupů. Výzvy povětšinou nekonkretizovaly metodu, kterou má být zakázka provedena, dodané výstupy pak odpovídaly pouze zřejmě příliš obecnému zadání výzvy. Množství použité teorie, kompilace nebo pouhá deskripce a následně minimum navrhovaných řešení – to jsou hlavní nedostatky, které určují (ne)kvalitu odevzdaných výstupů.

Veřejné zakázky, samy o sobě komplikované stávající legislativou, generují obecně ve svých zadáních vysoké požadavky na odevzdané nabídky, a to buď ve formě kvalifikačních předpokladů, či nároků na předmět plnění. Tento problém se pravděpodobně zadání na mnou použité dokumenty netýkal, dle jejich charakteru předpokládám, že vypsání výzev odpovídaly svou kvalitou zjištěním, učiněným ve výše uvedené analýze.

3.3 BEZDOMOVECTVÍ JAKO PROBLÉM

O problému bezdomovectví bylo napsáno velké množství literatury, jak teoretického rázu, tak určené a využitelné k praktickým účelům – pro sociální pracovníky nebo organizace, zabývající se tímto problémem a jeho řešením. Zde uvádím ty publikace, které jsou relevantní pro mou práci a způsob, kterým se snažím problém bezdomovectví uchopit, nebo takové, které nahlíží na problém podobným způsobem: „Evropská unie vnímá bezdomovectví jako tíživý sociální problém“ (Průdková a Novotný 2008: 68), stejně tak je tento problém vnímán i v České republice. Ať už do jeho definice zahrneme pouze bezdomovectví zjevné, nebo za bezdomovce budeme považovat i ty osoby, které teprve bezdomovectvím ohroženy jsou, každopádně se jedná o situaci, která zásadním negativním způsobem ovlivňuje jednotlivce i celou společnost (Průdková a Novotný 2008: 11–12).

Tomeš o bezdomovectví říká, že je širokým pojmem, který lze definovat jako absenci přiměřeného, důstojného bydlení, přičemž zmíněné bydlení zahrnuje jak byty, tak ubytovny, azyly a jiné formy důstojného bydlení (Tomeš 2010: 269). Také uvádí, že lze

rozlišovat mezi bezdomovectvím zjevným, skrytým a potencionálním. Tyto dvě poslední skupiny bezdomovců jsou právě těmi, jež bývají obtížně sčítatelné. Nevyužívají totiž veřejných služeb, které mají za cíl jejich situaci zlepšovat, buď proto, že o službě vůbec neví, či proto, že o službu z různých důvodů nestojí – mají pocit, že ji prozatím nepotřebují, nebo si tuto potřebu neuvědomují (Tomeš 2010: 269–270).

Velmi důležitou publikací, která řeší podobnou tematiku jako tato práce, je odborná monografie „Vyhodnocení dostupných výzkumů a dat o bezdomovectví v ČR a návrhy postupů průběžného získávání klíčových dat“ (Kuchařová, Barvíková, Psychlová a Höhne 2015). Existence tohoto dokumentu podporuje můj argument o významnosti a aktuálnosti tématu bezdomovectví, a také o potřebě diskuze týkající se způsobů zjišťování rozsahu tohoto problému pro jeho následné řešení. Tato studie shromáždila a vyhodnotila domácí statistiky, sčítání a další dokumenty o bezdomovectví, a také výzkumy provedené v oblasti této problematiky. Cílem práce bylo „provést jakousi inventuru v dosud používaných zdrojích dat (statistikách, sčítáních, dokumentech aj.) a provedených výzkumech problematiky bezdomovectví.“ (tamtéž: 9). Tento výzkum přinesl mnohá, do praxe využitelná zjištění o této problematice, která se snažím dále rozšířit použitím jiné optiky, jiného výzkumného designu a zaměřením, zúženým na dokumenty sčítání bezdomovců v krajských městech v časově ohraničeném období, prostřednictvím dvou sociálněvědních oborů a s důrazem na analýzu použitých metod (podrobnosti vizte kapitola Metodologie).

Otázka bezdomovectví se u nás začala objevovat až po roce 1989, do té doby nebyl zákonem život na ulici povolen a jako takový se trestal, a to i odnětím svobody. Před rokem 1989 byl každý občan České republiky povinen mít zaměstnání či vykazat, proč zaměstnán není, v tom případě se stal příjemcem některé ze sociálních dávek. Všichni tedy měli nějaký příjem, který jim umožňoval někde bydlet. Poměry v nově vzniklé demokratické společnosti člověka „osvobodily“, nabytá svoboda však slouží pouze těm, kteří se v ní dokáží pohybovat a domýšlet důsledky svých činů. Minorita bezdomovců, která vznikala v průběhu devadesátých let minulého století, si nejprve vysloužila pozornost sociálních a kulturních antropologů – metody *antropologie*, dříve využívané ke studiu domorodých kmenů, jsou velmi dobře použitelné ke studiu u tohoto „kmene“. *Sociální a kulturní antropologie* – obor, jehož magisterské studium jsem také

absolvovala - mne naučila dívat se zblízka na životy lidí, kteří se v kontextu jiného vědeckého oboru stávají pouze problémem, minoritou či statistickým údajem.

Co se bytové situace v sociální oblasti týče, situace na politické scéně dnešních dnů je následující: vláda odmítá schválit zákon o sociálním bydlení, který je podle ní příliš obecný a vytvořil by pouze zástupy čekatelů na byt s označením „sociální“. Také mezi politickými stranami v této otázce dlouhodobě nepanuje shoda. Některé strany zauímají příliš radikální postoje, vnímajíce „hlas lidu“, poukazující s neměnnou pravidelností na ty, kteří se do problémů s bydlením dostávají vlastní vinou. Další politici, v touze ukázat svou „sociálně laskavou“ tvář, se skrze své politické strany snaží vyhovět poptávce, vzešlé především z neziskových organizací, zabývajících se životem svých klientů v jejich přirozeném prostředí – na ulicích, v parcích aj. Připravovaný zákon o sociálním bydlení by měl „vysvobodit“ lidi z ubytoven a dalších nevyhovujících forem bydlení. Sociální domovy, o kterých se v souvislosti se zákonem hovoří, by měly posloužit těm, kteří z nejrůznějších důvodů „neumí bydlet“, panují však obavy, aby tyto domovy nezačaly být postupně kritizovaným ubytovným podobné. Problematickou se jeví také otázka, kdo a podle jakých kritérií bude určovat, kdo má být konečným příjemcem této pomoci. Měly by to být obce, s tím, že lidé by se mohli proti rozhodnutí odvolat na ministerstvo vnitra či na úřady práce. Existuje zde i určitá obava, že stavěním takových sociálních domovů by mohla postupně vznikat ghetta. Další otázky se objevují i v oblasti finančních příspěvků na bydlení, někteří lidé mají nízké důchody, nebo podporu v nemoci atd., nikdo se ovšem nenachází v takové situaci, že by neměl vůbec žádný příjem. Například u seniorů vzniká závažný problém většinou teprve ve chvíli, kdy jeden z partnerů zemře a druhý zůstává sám s nízkým příjmem, nedostačujícím následně na úhrady nájmu. Zcela přirozeným způsobem průběhu a konce života se pak nezaviněně může člověka, který se od běžného občana neliší žádným patologickým způsobem, problém bezdomovectví týkat okamžitě.

Definice jakéhokoliv veřejněpolitického problému by podle Bardacha měla zahrnovat kvantitativní aspekt, například, „kolik lidí bez domova je v USA?“ (Bardach 2000: 4), nebo zcela analogicky: Kolik lidí bez domova je v České republice? Potřebujeme jednoznačné udání jejich počtu, konkrétní čísla, abychom mohli správně vybrat a použít nástroje, které máme k dispozici. Proto by měla být prováděna sčítání bezdomovců. Výstupy z těchto zjišťování počtu bezdomovců jsou předmětem analýzy mé práce.

Existuje více způsobů, jakým takové sčítání provést. „Metody samy o sobě zpravidla nejsou správné nebo špatné, ale pouze přiměřené nebo nepřiměřené vůči určitému problému“ (Fiala, Schubert 2000: 42). Fakt, že metody sčítání nejsou ve všech městech stejné (bližší informace uvedeny ve Výsledcích) znamená, že výsledky, které žadatelé obdrželi, nejsou srovnatelné – některé z metod se projeví jako vhodnější, přinášející obsáhlejší a bohatší data. Mým úkolem mimo jiné je, pokusit se zjistit, která ze zvolených a použitých metod mohla přinést přesnější výsledky.

Jedna z informací pro tuto práci zásadní zní: „bezdomectví je tradičně problémem především velkých měst, lidé bez domova očekávají, že zde budou moci lépe uspokojit své základní životní potřeby, případně najít i práci, proto se zde shromažďují.“ (Průdková a Novotný 2008: 12) To je jeden z důvodů, proč se ve své práci soustředím na města České republiky. Právě v nich je bezdomectví koncentrované a vzniká tak spíše potřeba jej aktivně řešit. Také pouze u měst, na rozdíl od vesnic, očekávám formalizovanější sčítání, tedy zjišťování míry rozsahu problému.

Ve zprávě Sčítání Lidu, domů a bytů 2011 je psáno, že cílem sčítání bezdomovců bylo „získat informace o lidech, kteří potřebují pomoc a stojí o ní“ (ČSÚ 2012). Je zde uvedeno: „Zaměřili jsme se na ty, kteří využívají služeb sociálních zařízení, kteří jsou ochotní komunikovat a nabízenou pomoc přijmout. Jenom těm je možné pomoci, proto jsme zjišťovali maximum informací právě o nich“ (ČSÚ 2012.) S takovým tvrzením by bylo podle mého názoru možné polemizovat. Rozhodnout, že je možné pomoci jen tomu, kdo je ochotný komunikovat a pomoc přijmout, nelze pouze teoreticky, otázky by měly být ověřeny v terénu, minimálně pokusem komunikovat i s těmi, kteří služeb sociálních zařízení nevyužívají. Tento aspekt, tedy potřeby bezdomovců, by možná mohl být mapován pomocí prací v terénu kvalitněji. Je otázkou, zda by měli do sčítání spadat také ti, kteří mají jiné představy o pomoci, kterou potřebují. Neměl by stát prostřednictvím svých institucí vynaložit větší snahu, než jen projít seznamy klientů sociálních zařízení? Vzhledem k tomu, že v této práci mne zajímá, jakým způsobem s bezdomectvím „bojují“ instituce zodpovědné za tvorbu veřejné politiky řešící otázku bezdomectví, soustředila jsem se na studium dokumentů, které k řešení používají města, zda uskutečňují poptávku po politickém poradenství, jehož výstupem by byl dokument o sčítání bezdomovců.

Ať už se zabýváme jakýmkoliv sociálním či jiným veřejněpolitickým problémem, je vždy potřeba si stanovit, co pro nás znamenají jednotlivé pojmy, se kterými pracujeme. Do roku 2013 neexistovalo v ČR žádné legislativní ukotvení pojmu bezdomovectví, odkazovat se bylo možné pouze na zákon o sociálních službách (Zákon č.108/2006 Sb.), který se v paragrafu 57 zabývá osobami v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení, a v paragrafu 63 osobami bez přístřeší, ale konkrétní kritéria k jednoznačnému určení, kdo bezdomovcem je a kdo není, zákon neobsahuje. V rámci zákona 108/ 2006 Sb. není zmíněno slovo bezdomovec, ani bezdomovectví jako takové. Hovoří se zde pouze o sociálním vyloučení a začleňování. Sociálním vyloučením, tedy patrně stavem, do kterého bychom mohli zahrnout bezdomovectví, je rozuměno „vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace“ (Zákon 108/ 2006 § 3). Sociálním začleňováním, tedy jedním z cílů dané politiky (ve smyslu policy), se rozumí „proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný“ (Zákon 108/ 2006 § 3). Usnesením č. 666 ze dne 28. srpna 2013 přijala vláda České republiky funkční definici bezdomovectví ETHOS (Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení), jejíž formulaci přizpůsobila prostředí ČR. Pojmem bezdomovec označila souhrnně heterogenní populační skupinu zahrnující jak viditelné bezdomovce, tj. osoby, které spí venku (bez střechy), tak osoby, které v důsledku nemožnosti zajistit si jiné bydlení žijí v ubytovacích zařízeních pro bezdomovce, dále osoby, jejichž bydlení je nejisté, a také osoby, které žijí v podmínkách, neodpovídajících minimálním standardům bydlení v českém kulturním a sociálním prostředí (Zpráva o plnění 2015).

Vašát (2012) rozebral koncept bezdomovce ze zcela jiné perspektivy a upozornil na možnou nevhodnost tohoto termínu. Tvrdí, že tyto osoby podle svých slov domov mají, nemají pouze domov v dominantně ideologickém smyslu slova – vlastní nebo pronajatý dům či byt, nebo část bytu. Jejich domov je netradiční, to ale neznamená, že jej nemají. Vašát pojem bezdomovec nahrazuje slovním spojením „třída nejchudších“. Nicméně i ten má podle mého názoru svá úskalí a rezervy. Existují totiž lidé, kteří mají více či méně stálé bydlení, jsou však tak zadlužení, že jsou vlastně chudší, než mnozí bezdomovci. V této práci se budu zabývat tím, jakým způsobem je konceptualizován v dokumentech „bezdomovec“ a zda vůbec, a do jaké míry (hloubky, specifčnosti)

je předem určeno, kdo bude za bezdomovce při sčítání považován, (tedy jinými slovy, kdo všechno spadá mezi sčítané subjekty).

3.4 VEŘEJNÁ POLITIKA JAKO MOŽNÝ PŘÍSTUP K UCHOPENÍ PROBLÉMU BEZDOMOVECTVÍ

Tato a následující kapitola popisují dvě optiky, jimiž se dívám na studované dokumenty o sčítání bezdomovců. *Veřejná politika* i *sociální a kulturní antropologie* mají určité charakteristiky, které se sice prolínají, neznamená to však, že neexistují jasně stanovitelné rozdíly. K těm jsem dospěla následujícím způsobem – z učebnic obou oborů (specifikovány níže) jsem vyhledala charakteristické rysy jednotlivých studijních oborů, které se objevovaly opakovaně a které jsem vnímala jako stěžejní. U oboru, který je diskutován jako první v pořadí (arbitrárně stanoveno) – *veřejná politika* – bylo výrazně čerpáno z české literatury především z toho důvodu, že kontext stejné vědy v jiných zemích je odlišný, a tatáž věda bývá vnímána jinak, než jak je tomu v České republice. U *sociálně kulturní antropologie* jsou tyto diference méně výrazné, i přes to jsem také primárně čerpala z česky psaných textů, týkajících se sledovaného oboru. Vývoj obou oborů (ale jistě i dalších) je určován mnoha faktory, z nichž geografii i historii Česka vnímám jako faktory významné.

Další vyjasnění, které je třeba provést, je terminologie „veřejné“ a „sociální“ politiky v této práci. Někteří autoři *veřejné politiky* používají v kontextu bezdomovectví slovní spojení „sociální politika“. V práci vnímám sociální politiku jako subsumovanou část veřejné politiky, s tím, že užívám termínu veřejná politika jako zastřešujícího pojmu, abych se držela jednotného kategorizování podle hlavní osy dělení vědeckého bádání v mé práci - na jednotlivé vědní obory. Je spíše matoucí než užitečné přeskakovat z jednoho termínu na druhý, proto v této práci zastávám pozici, že problém bezdomovectví spadá v rámci oboru *veřejné politiky* pod kategorii „sociální politika“, ale hovořím vždy jednotně o *veřejné politice* (psáno kurzívou).

„Sociální vědy jsou ovšem svojí povahou bytostně multiparadigmatické – neposkytují jednotné vodítko, ucelený teoretický rámec výkladu sociálních jevů. Naopak, nabízejí mnoho teoretických východisek a interpretací a nezbyvá, než mezi nimi učinit vědomou volbu“ (Frič a Potůček 2004: 415). I v případě *veřejné politiky*, jako sociálněvědního oboru, existuje jistá nejasnost mezi tím, zda je *veřejná politika* ukotvena v dílčím oboru

(politické vědě, správní vědě), nebo zda je interdisciplinární, jinými slovy: „*veřejná politika* jako svébytný obor versus *policy analysis* jako součást politologie“ (Veselý a Nekola 2007: 18, kurzíva původní). *Veřejná politika* jako vědní obor podle potřeb využívá ad hoc ty sociálněvědní metody a teorie, které jí v daný moment přinášejí užitek. Proto i já v této práci musím arbitrárně definovat, co pro mě zde *veřejná politika* jako vědní obor představuje a jaké jsou její klíčové charakteristiky.

Veřejné politiky dnes ovlivňují velkou část života, jsou pro společnost jedním z významných témat. Množství dokumentů s nimi svázaných se neustále zvětšuje a také roste množství typů vyjádření a výstupů veřejných politik – od koncepcí, strategií, programových prohlášení až k téměř osobním vyjádřením politiků (Novotný 2012: 38). Tato praxe, a zároveň s ní i poradenství v oblasti veřejných politik, zahrnují ty procesy, které produkují analýzy a návrhy opatření u konkrétních politických problémů. Oproti tomu *veřejná politika* jako vědní obor je snahou porozumět světu, ve kterém tyto politiky hrají stále větší roli (Novotný 2012: 38). Uvedené skutečnosti jen dokládají a potvrzují komplikace, které nastanou při snaze postihnout a vymezit oblast *veřejné politiky* či sjednotit terminologii (typicky např. nezřetelné rozlišení *polity* – *politics* – *policy*). Neukotvenost pojmu veřejné politiky lze identifikovat také podle různých překladatelských strategií, které autoři produkující v této oblasti používají. K rozlišení veřejné politiky ve smyslu praxe nebo vědní disciplíny jednoznačně pomůže použití pojmu v množném či jednotném čísle, pojem „veřejné politiky“ rovná se praxe, pojem „*veřejná politika*“ hovoří o vědní disciplíně (Novotný 2012: 44).

Historii veřejné politiky v České republice zmapoval Martin Potůček (2007). Představil obor *veřejné politiky* a jeho vývoj od začátku 20. století po současnost v rámci pro tento obor tak důležitého historického kontextu. Co se týče metodologie oboru, která nás v této práci zajímá především, konstatuje, že *veřejná politika* jako obor byla zrozena ze sociologie, a že (mimo jiné i vzhledem k tomuto faktu) využívá jak kvalitativní, tak kvantitativní metody (Potůček 2007: 117). Tento jeho článek je pro moji práci nápomocný, nicméně není postačující ke stanovení klíčových charakteristik *veřejné politiky* jako oboru. Ty se pokusím stanovit na základě studia knih, které jsou považovány za elementární studijní učebnice zmíněného oboru.

Kanonickými publikacemi *veřejné politiky* jakožto vědního oboru (určeno mnou, na základě poznatků nabytých během studia tohoto oboru), jsou v České republice

především: „Veřejná politika“ Martina Potůčka a kolektivu (2005), dále „Současné metodologické otázky veřejné politiky“ Martina Nekoly, Hany Gaissler a Magdaleny Mouralové (Nekola a kol. 2011), a také „Analýza a tvorba veřejných politik - Přístupy, metody a praxe“ autorů Arnošta Veselého a Martina Nekoly (Veselý a Nekola 2007). Na základě studia těchto publikací jsem označila následující charakteristiky, které považuji za klíčové pro *veřejnou politiku*.

Veřejná politika jako věda je zaprvé, jak už bylo zmíněno, interdisciplinární. Druhou její klíčovou charakteristikou je její uplatnění v praxi, řeší tedy konkrétní sociální problémy. Tuto charakteristiku dokonce Potůček (2005: 11) považuje za určující faktor jejího vzniku. *Veřejná politika* má v centru svého zájmu politiku ve všech jejích významech (tedy *politics*, *policy* a *polity*). Tím se odlišuje od většiny příbuzných věd, snad kromě politologie, jejímž předmětem zájmu je také politika, s tím rozdílem, že v centru pozornosti u politologie je „výkon politiky jako specializované (...) profesionalizované lidské činnosti, bezprostředně vázané na reprezentaci a střet diferencovaných zájmů a boj o moc“ (Potůček 2005: 13), kdežto u *veřejné politiky* se jedná spíše o „sociální a politické procesy, vedoucí k uspokojování těch konkrétních, diferencovaných lidských potřeb příslušníků těchto společenství, jejichž uspokojení nemůže být zprostředkováno výlučně soukromým sektorem“ (tamtéž: 13–14). Další podstatnou charakteristikou *veřejné politiky* je, že se „soustřeďuje na analýzu fungování veřejného sektoru“, který blíže může být specifikován tím, že je to sektor, který je „financován z veřejných rozpočtů, je politickými a legislativními aktivitami vlády a jejich důsledky“, i když veškeré výše zmíněné specifikace nejsou všezahrnující a úplné (tamtéž: 15–16). Tato odlišení *veřejné politiky* od ostatních věd shrnuje Potůček komplexní *definicí veřejné politiky*: „Veřejnou politiku vymezujeme jako disciplínu propracovávající a aplikující výkladové rámce sociologie, ekonomie, politických věd, práva, teorie řízení a dalších oborů k analýze a prognóze procesů formování a uplatňování veřejných zájmů vážících se k řešení diferencovaných sociálních problémů. Věnuje se přitom především institucionálnímu zprostředkování těchto procesů veřejným, občanským a do jisté míry i soukromým sektorem v poloze, která je využitelná pro praxi“ (Potůček 2005: 21).

Metodologické specifikace *veřejné politiky* jsou tedy obtížně určitelné, možná obtížněji, než ukotvení oboru samého. *Veřejná politika* je interdisciplinární do takové míry, že

přebírá metody snad všech příbuzných disciplín. Ze širokého spektra si výzkumníci tohoto oboru vždy „vyberou“ právě to, co je zrovna pro jejich výzkum optimální (podle cíle výzkumu, tamtéž: 28–35), v celém kontinuu kvalitativních a kvantitativních metod a heuristik (Nekola a kol. 2011: 14–16). O neexistenci čistě „veřejněpolitických“ metod svědčí i fakt, že v základní učebnici tohoto oboru (Potůček 2005) nenajdeme v textu pojednání, které by se metodám oboru věnovalo, neexistuje tu kapitola, s příhodným názvem „Metody ve veřejné politice“. V takové kapitole by teoreticky mohlo být uvedeno něco z toho, co o metodách oboru sděluji ve své práci. Nicméně i přes tento fakt, z analytických důvodů arbitrárně stanovím v rámci této práce určité častěji používané přístupy politického poradenství. Tak bude možné alespoň orientačně určit, jaký druh přístupu byl uplatněn v každém z analyzovaných sčítání. Těmito přístupy jsou: snaha o číselné vyjádření míry problému kvůli snazšímu převodu na ekonomickou stránku problému, a explicitně uvedené doporučení s postupem řešení problému, a proto použití spíše kvantitativních metod.

Výše uvedené informace říkají, jakým způsobem v této práci nazírám na *veřejnou politiku*, za jaký obor ji považuji, když o ní hovořím, a jsou pro mě optikou jejíž pomocí sleduji tento vědní obor v opozici k *sociální a kulturní antropologii*.

3.5 SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE JAKO MOŽNÝ PŘÍSTUP K UCHOPENÍ PROBLÉMU BEZDOMOVECTVÍ

Antropologie jako obor bývá obvykle rozčleňovaná na čtyři subdisciplíny, na kulturní antropologii, biologickou antropologii, lingvistickou antropologii a archeologickou antropologii (Soukup 2014: 26). V této práci, pokud nespecifikuji explicitně, hovořím nejčastěji o *antropologii kulturní*, která bývá často označena ještě pojmem *sociální*. *Antropologie* je nauka o člověku, *sociální antropologie* pak nauka o člověku ve společnosti (Eriksen 2008: 13). Přízvisko *kulturní* značí kulturu, která je zároveň spojujícím aspektem všech lidí, zároveň však aspektem diferencujícím, protože každý člověk může mít, a mívá, kulturu jinou (tamtéž).

Otázka, jak přesně definovat, co je *sociální a kulturní antropologie*, není v České republice dosud zcela jednoznačně zodpovězena. V 90. letech 20. století se zde vědní

obor *etnografie* přizpůsobil téměř celosvětovému přístupu přijetím názvu *etnologie* nebo také *sociální (kulturní) antropologie*. Pojem *etnografie* postupně z nových odborných materiálů zmizel, česká *etnografie*, vedena potřebou zařadit se do zahraničního proudu akademického dění název *etnologie* beze zbytku akceptovala. Tento proces, tzn. pouhá změna názvu oboru z *etnografie* na *etnologii* bez jakýchkoliv dalších doprovodných změn, který proběhl v 90. letech 20. století, se v dalších letech projevil jako přinejmenším diskutabilní, a jako takový se stal námětem někdy velmi vyostřených diskuzí. Nejaktivnějším obhájcem oboru *antropologie* a jeho náplně se stal po roce 1990 Petr Skalník (Skalník: 2005, 2007). Předchůdkyni české *antropologie*, tedy *etnografii*, označil za silně ovlivněnou tehdejší politickou situací a tedy za vědu „politicky zkreslenou“. Vznikající český obor *antropologie* byl podle něj zřetelně postižen nedostatkem teoretických prací. Teorie „nového“ oboru musely být tedy přejímány ze zahraniční antropologické produkce, která byla a je svým množstvím zahlcující. Podat zde seznam veškerých důležitějších teorií, se kterými *sociální a kulturní antropologie* pracuje, či soupis metod v ní používaných, se proto nejeví jako plodný krok. Teorií i metod je mnoho, a mnohé jsou používány i v jiných společenskovědních oborech. Lze jen těžko určovat, zda je metoda původně antropologická, či zda pochází z jiného oboru. Smysluplnějším tedy bude, pokud budu soustředit svůj zájem na specifikaci těch charakteristik, které z *antropologie* skutečně vytváří tu vědu, nyní v České republice známou jako *sociokulturní antropologie*.

Otázku po tom, co dělá ze *sociální a kulturní antropologie* svébytnou vědu, si přede mnou kladli i Zdeněk Nešpor a Marek Jakoubek. Ti stanovili čtyři hlavní rysy, které jsou pro *antropologii* určující, a které ji odlišují od všech jiných sociálněvědních oborů jako jsou *politologie, sociologie, archeologie, filosofie, etnografie*, ale i *sociální práce* a další. Prvním z charakterizujících rysů je stacionární terénní výzkum, který je spojen se zúčastněným pozorováním. Druhým je holistické pojetí studované skutečnosti. „Termínem holistický se rozumí přístup k systému jako celku než jen k některým jeho částem.“ (Salzmann 1996: 11, cit. in: Nešpor a Jakoubek: 8). Třetím, *antropologii* charakterizujícím rysem, je snaha o interdisciplinární přístup, o využití všech dostupných metod a výkladových paradigmat příbuzných disciplín, s cílem dosáhnout komplexního, systémového popisu (Nešpor a Jakoubek: 9). K tomuto bodu autoři připojují poznámku, že podle jejich zkušeností se ukázalo nemožné zdárné provedení takto chápaného široce interdisciplinárního výzkumu jedním badatelem, jako ideální se

proto v *kulturní/sociální antropologii* ukázala týmová práce a velmi úzká spolupráce antropologů s badateli z dalších společenskovědních disciplín (ibid. 9). Posledním, čtvrtým, z typických rysů pak je multiparadigmatičnost v Kuhnově smyslu (Kuhn 1997, cit. in: Nešpor a Jakoubek 2004: 9).

Tento výčet čtyř prvků bych však ráda doplnila o dva výrazné teoretické pohledy na zkoumané jevy či osoby: emickou perspektivu a interpretativní přístup. Osobně bych i tyto dva aspekty zařadila ke čtyřem, které uvádějí Nešpor s Jakoubkem. Vztahuji totiž tyto teoretické pohledy přímo na mnou zkoumanou oblast. Emická perspektiva a interpretativní přístup nabízejí pohled aktérů politiky, jejich objektů, tedy lidí, jichž se mají opatření týkat. Přirozeně se totiž obvykle na problém dívají z jiného úhlu pohledu. „Mnohdy jsou schopni své potřeby pojmenovat a nezřídka i sami přicházejí s návrhy vedoucími ke zkvalitnění svých životů. Antropologové, kteří jsou s příslušným prostředím dobře obeznámeni² a disponují porozuměním lidem, vůči nimž jsou politická opatření namířena, proto často vystupují v roli prostředníků, informátorů nebo „překladačů“ (uvozovky původní). Nejednou tím přispěli ke korekci navržené politiky a odhalení, že politika navržená politiky a jejich úřednickým aparátem zdaleka není vždy jediným objektivním, racionálním a nejefektivnějším řešením lidských problémů“ (Hirt a kol. 2012: 119). Interpretativismus je „názor, že chápání lidského chování, výsledků činnosti a vztahů spočívá výlučně v rekonstruování toho, jak je chápou sami jejich aktéři, tvůrci a nositelé. Laicky řečeno, interpretativista si myslí, že chápat jiné znamená rozumět významu toho, co dělají, a že rozumět tomuto významu znamená rozumět mu tak, jak mu rozumějí oni.“ (Fay 2002: 138). Smysluplné vysvětlení postojů a jednání lidí z hlediska jejich vlastní situace vyžaduje takové prvky myšlení, jež jsou součástí interpretativistické tradice. Interpretativní metoda slouží k pochopení světa skrze významy, které v procesu interakcí vytvářejí samotní aktéři (Lozoviuk 1998: 116). Za jejího „zakladatele“ je považován sociolog Max Weber, kořeny má tak v *sociologii*, v *antropologii* je rozvedena široce, včetně oblasti *aplikované antropologie*.

V neposlední řadě by mělo být diskutováno, proč vlastně vedle oboru, který nyní studuji, jsem zvolila *sociální a kulturní antropologii* jako vhodnou optiku pro zkoumání policy analýzy týkající se bezdomovectví. *Antropologie* „disponuje jedinečnými předpoklady k tomu, aby byla politickou vědou, a aby se z jejích řad rekrutovali úspěšní

² To je podmínkou, aby jejich zapojení bylo smysluplné, stejně tu ale zůstává otázka, co se rozumí pojmem obeznámenost.

analytici veřejných politik. Systémový, funkcionální a holistický přístup, který je *antropologii* obvykle vlastní, nahlíží politiku jako komplexní sociální proces přesahující legislativní a byrokratickou sféru, které jsou jejími nejviditelnějšími projevy. Zkoumá politický proces v celé jeho šíři a provázanosti v rámci společnosti jako celku nejen s jinými politikami, ale také například s životním prostředím, fungováním rodiny a s dalšími oblastmi, čímž umožňuje odhalovat neočekávané souvislosti a předpovídat pravděpodobné pozitivní či negativní důsledky neplánovaných zásahů“ (Ervin 2000: 55 cit. in Hirt a kol. 2012: 118). Autor dále popisuje v poznámce, že Ervin myslel spíše (nebo především) produkci obsahových podkladů a informací pro tvorbu politiky (kam spadá přirozeně i sčítání lidí bez domova). „Antropologové tvorbu a implementaci politiky nevnímají pouze jako politický nebo sociální proces, ale zabývají se i jejich kulturní dimenzí“ (Hirt a kol. 2012: 118). Toto jsou pro mne argumenty, které odůvodňují můj výběr oboru *sociální a kulturní antropologie*, vyplývá z nich, že antropologové mohou provádět kvalitní sběr informací vysoké vypovídající hodnoty pro následnou tvorbu veřejné politiky.

Stejně jako u *veřejné politiky*, i charakteristiky uvedené zde pro *antropologii*, konkrétněji *sociální a kulturní antropologii*, jsou pro mne rámcem, jak na danou vědu v této práci nahlížím, a jak vnímám dva backgroundy analytických pozic, které jsou (někdy explicitně, častěji však implicitně) promítnuty do dokumentů o sčítání bezdomovců.

Tato práce by měla představit pozitivní aspekty dvou disciplín (*sociální a kulturní antropologie, veřejné politiky*) a z nich vycházejících dvou typů výstupů *policy* analýzy. Předmětem mého zájmu jsou (v praktické části práce) dokumenty, které měly za cíl zachytit a popsat činnosti v rámci řešeného problému, tedy bezdomovectví. V nich jsem hledala a označila výskyt metodologických a teoretických prvků z oboru *sociální a kulturní antropologie*. Pomocí analýzy dokumentů o sčítání bezdomovců ve městech ČR poukáži na výhody spojené se zapojením *antropologie* do politické expertízy určené k politickému rozhodování.

3.6 INTERDISCIPLINARITA

Interdisciplinarita není teoretickým konceptem v klasickém slova smyslu, nemůže být tedy optikou, kterou by bylo možné daný problém sledovat. Interdisciplinarita je v této práci důležitá hned ze dvou hledisek. Za prvé, je společným typickým znakem obou sociálněvědních oborů, které v práci používám ke zkoumání typů přístupů při sčítání bezdomovců. Za druhé, je přístupem, náhledem a postojem, který mne vedl při výběru tématu práce a způsobu jeho zpracování.

Interdisciplinární přístup je způsob, jakým lze řešit problémy a odpovídat na otázky tak, jak by to za použití jedné metody a jednoho přístupu nebylo možné (Klein 1990: 196). Mohla by tedy poskytnout možnost, v rámci dvou nebo i více disciplín shromáždit obsáhlé, ještě však stále uchopitelné poznatky a jejich analýzou se dobrat nového pohledu na věc. Rezistentní bariéry a vymežující hranice, které mezi sebou obvykle disciplíny staví, jsou interdisciplinárním přístupem naopak bourány. Ve světě stále se prohlubujícího vzdělání, kdy nové poznatky narůstají geometrickou řadou, se zdá být nemožné, ba téměř vyloučené, obsáhnout penzum rozličných výsledků, vznikajících ke globálním problémům. V sociálněvědním diskurzu je na základě šířící se specializace oborů stále intenzivněji slyšet debata o přínosech interdisciplinarity. Obecně se jedná o aktivní spolupráci v rámci různých akademických disciplín za účelem dosažení nových poznatků. Různí autoři nabízí varianty definic, základní slovníková vyjádření interpretují tento přístup jednoduše, jako týkající se, či využívající dvou nebo více disciplín v oblasti vzdělávání (Augsburg 2005: 12). Není zvláštností, že se definice interdisciplinarity od sebe liší – hovoří se například o pólech spektra nebo o budování mostů mezi obory. Metafora s budováním mostů lépe vyjadřuje povahu interdisciplinární práce – zachovává identitu jednotlivých disciplín a ty se tak se stávají nástroji pro studium tématu, problému, otázky či ideje (Klein 1990: 5). Můžeme také předpokládat, že čím více se perspektivy spolupracujících oborů odlišují, tím spíše dojde ke zcela novému poznání, přesto však integrálně zahrnutému do kontextu použitých disciplín. Nejvýznamnější hodnotou interdisciplinárního přístupu se zdá být jeho otevřenost, flexibilita a neurčitost, která umožňuje vymezení se proti teoretické a metodologické ortodoxii (Moran 2002: 15–16). Interdisciplinarita je přitažlivá, protože „značí kolegiální, flexibilitu, spolupráci, a nádech odbornosti“ (Austin 1996: 271–272). *Antropologie* má významný teoretický přínos sociálním vědám v tom, že

předpokládá, že jediným rozdílem mezi disciplínami je zvolený předmět studia. *Antropologie* je však významná i tím, jakým způsobem konstruuje svůj objekt studia, příkladem může být politika jako fluidní oblast politických sporů, činí to „mnohvrstevným způsobem tak, že studuje objekt a také tím, jakými způsoby jej teoretizuje“ (Wedel a Feldman 2005: 1). Protože u obou z diskutovaných vědních oborů byla prokázána inklinace k interdisciplinaritě, zdá se tedy být zřejmé, že „vývoj a ucelený výzkum veřejné politiky v *antropologii* může mít klíčový přínos pro disciplínu *antropologie* i pro obor *veřejné politiky* a diskusi v ní“ (tamtéž), proto svou snahu zastřešení studie právě tímto paradigmatem vnímám jako logický krok.

4 METODOLOGIE

V metodologické části práce, která obsahuje čtyři podkapitoly, nejprve informuji o celkovém výzkumném designu této diplomové práce. Poté definuji, jak byl konstruován a z čeho sestává výzkumný vzorek, se kterým pracuji. Způsob jeho získání je uveden v následující, předposlední podkapitole. V závěru je popsána konkrétní metoda výzkumu, která byla v práci použita.

4.1 VÝZKUMNÝ DESIGN

Výzkumným designem je označováno uspořádání výzkumu, tzn., jakým způsobem bude zkoumán předmět zájmu (Nekola a kol. 2011: 52). „Funkcí výzkumného designu je zajistit, aby nám zjištěné výsledky umožnily zodpovědět otázku, kterou si klademe, tak jednoznačně, jak je to jen možné“ (De Vaus 2001: 9 cit. in: Nekola a kol. 2011: 53). Z typologie čtyř základních typů výzkumného designu – průřezový, longitudinální, experimentální a případová studie – je designem mojí práce jednoznačně poslední ze zmíněných, případová studie. Cíl práce, kterým je identifikovat a ohodnotit různé přístupy ke sčítání bezdomovců ve městech České Republiky, je optimálně dosažitelný právě designem case study.

Největší předností případových studií jsou detailní informace, které nám pomáhají případu v daném kontextu porozumět. Dále je její předností, že patří k flexibilnějším výzkumným designům. Zájmem případové studie totiž bývá něco prozkoumat (Jelínková 2011: 209). „Díky snaze porozumět jednomu případu tak, jak jen je to možné, se případová studie specializuje na data, která případ analyzují do hloubky, a na jejich detailní popis – tedy na informace, které jsou založeny na konkrétním kontextu“ (Jelínková 2011: 209–210). Jde o zachycení složitosti jednoho případu a popisu vztahů v celém jeho objemu, jedná se o konkrétní případ, který „umožňuje hlubší analýzu zkoumaného případu v jeho přirozeném prostředí“ (Nekola a kol. 55). Definice case study „poukazují na to, že se jedná o výzkumný přístup, který má za cíl podrobné prozkoumání jednoho či několika málo případů, čehož dosahuje různými způsoby (metodami), a který ve svém výsledku přivádí badatele k hlubokému porozumění zkoumané skutečnosti. Případová studie není tedy definovaná předmětem, na který se zaměřuje, ale tím, že je to komplexní výzkumná strategie, pro kterou je charakteristický

specifický sběr dat a analytické přístupy k prozkoumání fenoménu v kontextu skutečného života“ (Jelínková 211: 196).

Případem obvykle bývá konkrétní entita, např. osoba, organizace, instituce, komunita, ale i program, politický postup, proces (Yin 2014: 237 cit. in: Mareš 2015: 115). Specifickým typem case study, který je poplatný mojí práci, je „*multiple case study*“ (Jelínková 2011: 203), do češtiny přeložitelný jako „vícenásobná případová studie“. Jednotkou pak může být i větší celek typu region či stát (Mareš 2015: 115). Mým případem, respektive skupinou případů, byly poradenské dokumenty sčítání bezdomovectví v krajských městech České republiky, jinak řečeno, expertíza, kterou si tato města nechala provést v kontextu daného problému, a to bezdomovectví. Obvykle je v rámci *case study* používána kombinace více metod zjišťování informací o případu, jejichž výstupy je poté možné přirovnat k jakési mozaice, tvořící celkový obraz zkoumaného problému. Můj výzkum se týká několika případů, resp. dokumentů o sčítání bezdomovců, ty však zkoumám pouze jednou metodou, a to obsahovou analýzou. Další metody (případné rozhovory se všemi osobami, které prováděly v uplynulých deseti letech sčítání, nebo např. dotazníkové šetření všech sčítajících komisařů ze všech sčítání za období deseti let) by z časového hlediska nebylo možné reálně použít. Navíc jsem přesvědčena, že pro zodpovězení mých výzkumných otázek je metoda obsahové analýzy dostačujícím nástrojem.

4.2 VÝZKUMNÝ VZOREK

„Cílem konstrukce vzorku v kvantitativním výzkumu je reprezentovat populaci jedinců.“ (Disman 2006: 304), na druhou stranu, „Cílem konstrukce vzorku v kvalitativním výzkumu je reprezentovat populaci problému, populaci jeho relevantních dimenzí.“ (Disman 2006: 304). Tato dvě vyjádření mě přiměla k zamyšlení a specifikaci toho, jaký typ výzkumu jsem prováděla já. Níže argumentuji, že můj výzkum je kombinací obojího. Snažím se reprezentovat určitou konkrétní „skupinu“ v rámci policy poradenství, ale zároveň tento vzorek analyzuji a popisuji jak kvantitativně, tak kvalitativně. Výzkumný vzorek mé práce byl tedy konstruován takovým způsobem, abych díky jeho analýze měla možnost odpovědět na otázky, které

si v práci kladu. Nejprve vzorek přiblížím po jeho teoretické stránce, potom jej konkrétně představím.

Cílem této práce je zjistit přístupy používané městy při sčítání bezdomovců a jejich klady a zápory. Proto jsou mým výzkumným vzorkem a předmětem analýzy konkrétní vybrané veřejněpolitické dokumenty týkající se bezdomovectví v krajských městech ČR, které byly vytvořeny na zakázku samotného města v období let 2017–2017. Existují jistě další veřejněpolitické poradenské dokumenty, které se týkají problému bezdomovectví. Já jsem se v této práci omezila pouze na zkoumání dokumentů o sčítání bezdomovců, a to z několika důvodů. Sčítání vnímám jako specifický druh poradenství, který informuje o rozsahu problému, a zaměřit se na jednu konkrétní skupinu zevrubně mi přijde užitečnější, než se snažit obsáhnout velké množství dokumentů, jejichž výpovědní hodnota však nemusí být nutně vyšší. Výstupy z analýzy případného souboru dalších dokumentů by tuto výpovědní hodnotu mohly zkreslit. Také mi nebylo předem známo, kolik takových dokumentů existuje (neexistuje celorepubliková statistika sčítání bezdomovců), i proto, kvůli proveditelnosti práce jednou výzkumnicí (mnou), jsem považovala za rozumné zúžit analýzu právě jen na dokumenty o sčítání.

V rámci klasifikace dat ve *veřejné politice* existují dva základní druhy dat: data subjektivní a data objektivní (Veselý, Nekola 2007: 158). Jsem toho názoru, že výstupy ze sčítání bezdomovců jsou zadávající institucí, konkrétněji zastupiteli měst, vnímány spíše jako objektivní informace. Díky analýze metod použitých při sčítání bych ale chtěla argumentovat, že data jsou subjektivní, a že výsledky sčítání často velmi záležely na metodě, stejně jako na výzkumníkovi a zadání, které ke své práci dostal.

Co se týče dalších charakteristik vzorku, jsem si vědoma toho, že moje data jsou tzv. sekundární, nebyla tedy mnou vytvořena pro účely této práce. Data již existovala nezávisle na mě, já jsem je pouze „uskupila“ do žádané podoby. Tento fakt vnímám jako výhodu, čas, který jsem musela věnovat konstrukci svého vzorku, byl díky tomu poměrně krátký a také data nejsou nijak zkreslena účelem jejich vzniku (Nekola a kol. 2011: 51). Veselý a Nekola kategorizují dokumenty do několika skupin, podle míry jejich vlivu na politický proces. Dokumenty, se kterými se v práci potýkáme, patří do kategorie *výzkumné* veřejněpolitické dokumenty (2007: 54-56).

Existuje mnoho podob, jak ovlivňovat politiku pomocí expertizy. Podoby expertíz lze kategorizovat jako Deskripci a monitoring, Explanaci, Komparaci, Evaluaci, Tvorbu doporučení, Legislativu a Tvorbu strategií a plánů (Veselý, Nekola 2007: 14-15). Dokumenty, které jsou předmětem zkoumání v rámci této diplomové práce, spadají dle mého názoru do kategorie Deskripce a monitoring – jedná se o popis veřejněpolitického problému bezdomovectví, konkrétněji o zmonitorování jeho rozsahu v podobě sečtení počtu jedinců, kteří jsou tímto problémem přímo zasaženi. Míra „politické angažovanosti“ (uvozovky původní) této kategorie expertizy, kterou bychom mohli také v tomto kontextu řešit, není vysoká, to však neznamená, že její výsledky nemají vliv na další způsob tvorby veřejné politiky.

Důvodem, proč byla vybrána města, konkrétně velká města, je obecně známá skutečnost, že bezdomovci se častěji koncentrují právě ve městech. Na vesnicích se obvykle jedná o malé počty osob, proto předpokládám, že by nemělo smysl podávat žádost o jejich sčítání. Vybranými městy jsou: Praha, Brno, Plzeň, Ostrava, Olomouc, České Budějovice, Jihlava, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Karlovy Vary, Zlín a Havířov. Jsou to všechna krajská města České republiky a zároveň čtrnáct největších měst v republice.

Předpokládám, že dokumenty o sčítání, které mi byly zaslány z jednotlivých měst, jsou předmětem jejich vlastní policy analýzy, která má za cíl zmapovat terén kvůli implementaci určité politiky. Jinými slovy předpokládám, že města zadávají výzkumníkům provedení sčítání za účelem aplikace nějakých změn v praxi; vnímám předpoklad dalších kroků po získání výstupů ze sčítání. Pravdivost tohoto předpokladu byla také zjišťována v rámci analýzy, tím, že jsem hledala deklarované „cíle“, které si sčítající kladou.

Reálně se můj vzorek skládal z jedenácti dokumentů. Do analýzy byly zahrnuty i obrazové dokumenty jako fotografie nebo mapy měst s vyznačenými výskyty bezdomovců. Ty jsem zahrnula vždy jako součást doprovodného textu, nebyly tedy počítány zvláště, nicméně jsem je brala v potaz při celkové analýze, i když nemají textovou, ale obrazovou formu. Vyjadřovala jsem se k nim spíše po kvantitativní stránce.

V celém textu používám pojem *sčítání* bezdomovců, nicméně již od začátku psaní této práce jej pokládám za nepřesný a proto ne zcela vhodný. Tento můj dojem byl osvětlen a pojmenován i v rámci analýzy, ve které jsem se setkala hned u několika případů s podobným pohledem: „[M]usíme konstatovat, že než „sčítání“ je adekvátním termínem spíše „kvalifikovaný odhad“, protože žádný z modelů „sčítání“ není schopen zajistit stoprocentní zajištění dat.“ (Brno 2010)³ nebo „(...) z podstaty samotného fenoménu bezdomovství je každé šetření, bez ohledu na jeho metodologii, pouhým odhadem skutečného počtu lidí bez domova“ (Levinson 2004: 236 cit. in: Plzeň 2009). Pro jednoduchost plynoucí ze stejné terminologie mé a té, která je používána v literatuře se kterou jsem pracovala, se však toho pojmu přidržuji s vědomím, že termín je pouze zjednodušeným popisem procesu.

4.3 ZPŮSOB SBĚRU DAT

Vzhledem k tomu, že města jsou zahrnuta do povinných subjektů, které mají podle zákona o svobodném přístupu k informacím „povinnost poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti“ (Zákon 106/ 1999 § 2), bylo logickým krokem získat zmiňované dokumenty pomocí tohoto zákona. Učinila jsem tak písemnou formou, pomocí e-mailů zaslaných sociálním odborům jednotlivých měst. Použila jsem v textu u slova e-mail plurál, jelikož jsem tuto práci započala psát již v roce 2014, a již tehdy jsem žádala materiál určený pro analýzu. Tento akademický rok jsem však data chtěla aktualizovat, proto jsem svůj dotaz poslala znovu, s malými úpravami, které však nezměnily specifikaci dokumentů. Změna se týkala především období, za které jsem dokumenty sháněla – původně pouze do tehdy aktuálního roku, tedy 2014, ve druhém „kole“ až do roku 2017, aby byla analýza poplatná pro rok, kdy diplomovou práci vypracovávám. Zákon 108/2006 Sb. O sociálních službách, ukládá, že města mají povinnost se starat o bezdomovce. Tento zákon vyšel v roce 2006, a proto vnímám jako logický krok měst (nechat) provést sčítání bezdomovců, a poté implementovat nějaká vhodná opatření v této oblasti. Očekávala jsem tedy, že od roku 2007 by města mohla (měla) mít k dispozici nějaké dokumenty týkající se sčítání bezdomovců. Proto byly zkoumány roky 2007 až 2017.

³ Citace označuje dokument sčítání bezdomovců z Brna roku 2010, důvody tohoto stylu citace viz. kapitola 5 Výsledky analýzy.

Text novějšího (a pro práci tedy relevantnějšího) e-mailu, ve kterém je uvedeno, jaké dokumenty požaduji, zněl takto: „Dobrý den, dovoluji si Vás (sociální odbor města) zdvořile požádat o poskytnutí dokumentů, týkajících se sčítání bezdomovců ve Vašem městě (jedná se o roky 2007–2017), a to na základě zákona o svobodném přístupu k informacím č. 106/1999 Sb. Níže zasílám své datum narození a místo trvalého bydliště spolu s doručovací e-mailovou adresou. Děkuji Vám za Vaši ochotu. S pozdravem Alžběta Poláková.“ Dále byly v e-mailu kontaktní údaje k mé osobě.

Všechna města mi podala buď informaci, že dokumenty, o které mám zájem, nemají, protože žádné sčítání neproběhlo, nebo přímo požadovaný dokument či dokumenty, který/é se mého dotazu týkal/y, zaslala. Vždy mi bylo odpovězeno prostřednictvím e-mailu, a ve třech případech ještě duplicitně poštou. Pouze v jednom případě žádná odpověď nepřišla, setkala jsem se pouze se snahou o přesměrování dotazu na jiného úředníka či úřednici. Dokumenty tohoto města jsem nakonec získala prostřednictvím internetu, díky tomu, že byly dostupné online. V jednom případě jsem byla odkázána na webové stránky města, kde byly dokumenty volně přístupné ke stažení. A jelikož je možné „místo poskytnutí informace sdělit žadateli údaje umožňující vyhledání a získání zveřejněné informace, zejména odkaz na internetovou stránku, kde se informace nachází“ (Zákon 106/ 1999 § 6), bylo na mě samotné, abych si aktivně vyhledala, co potřebuji.

Při shromažďování výzkumného vzorku jsem svůj požadavek na dokumenty o sčítání bezdomovců nijak nspecifikovala, bylo poptáváno jakékoliv sčítání, bez ohledu na jeho následné funkce nebo účely vzniku.

4.4 METODA VÝZKUMU

Metodou se obecně rozumí „postup, jak dospíváme k výsledku zkoumání. Je to souhrn pravidel, jak chceme dosáhnout žádaného výzkumného cíle“ (Veselý, Nekola 2007: 142). Výzkumnými cíli jsou, 1) identifikace analytických přístupů při sčítání bezdomovců v období roků 2007–2017, a 2) komparace a evaluace těchto přístupů. Proto byla jako optimální zvolena metoda studia dokumentů, konkrétněji kvalitativní obsahová analýza (Hendl 2005: 387; idem 1999: 271), či ještě blíže „analýza dokumentů a textů s cílem rozkrýt jejich vlastnosti s ohledem na položenou otázku“

(Hendl 2005: 387). Touto položenou otázkou, v tomto případě otázkami, jsou: 1) Jaké typy analytických přístupů lze identifikovat ve vybraných „poradenských“ veřejněpolitických dokumentech týkajících se bezdomovectví? 2) Jaká jsou specifika, výhody a nevýhody těchto přístupů?

Obsahová analýza různých záznamů a dokumentů je důležitou vyšetřovací technikou, která buďto kvalitativně, nebo kvantitativně, vyhodnotí obsah těchto dokumentů (Fiala, Schubert 2000: 42). Tato metoda poskytuje standardizované postupy pro systematickou a objektivní analýzu obsahu zaznamenané lidské komunikace, a má explicitně stanovená pravidla, která zajišťují validitu výsledků (Veselý, Nekola 2007: 187). Definici obsahové analýzy čerpám také z publikace zaměřené přímo na tuto metodu. V ní je definována jako „výzkumná technika k vytváření opakovatelných a validních domněnek z textů (nebo jiných materiálů nesoucích význam) ke kontextům jejich použití“ (Krippendorff 2003: 18). V této knize je autorem zpochybněna validita a užitečnost rozlišení mezi kvantitativní a kvalitativní obsahovou analýzou. Podle něj je „veškeré čtení textů je kvalitativní, dokonce pokud jsou určité charakteristiky textu později převedeny na čísla“ (Krippendorff 2003: 16). Podrobnější studium jakékoliv fenoménu či situace, uskutečňované v kontextu a mířící k interpretaci však implikuje kvalitativní metody, a proto řadím mnou prováděnou obsahovou analýzu ve své povaze spíše do kategorie kvalitativních.

Konkrétnější popis procesu metody obsahové analýzy podává také Hendl, klasik sociologických metod, který uvádí: „Klasická obsahová analýza usiluje o objektivní a systematický popis manifestního obsahu komunikace. V textu se identifikují předem definované charakteristiky. Etnografická obsahová analýza vychází z reflexivnosti a interaktivity, která zahrnuje výzkumníka, koncepty, sběr a analýzu. Kategorie, podle kterých se materiál třídí, se neurčuje před analýzou, ale vyplývají z dat, do uvažování se zahrnuje i kontext. Data se shromažďují v průběhu studie. Analýza někdy vede ke změně koncepce, což může vyvolat sběr nových dat. Etnografická obsahová analýza se proto hodí pro studium současných dějů.“ (Hendl 1999: 271).

Mou snahou bylo podrobnější seznámení s dokumenty, a dále pak hodnocení přístupů, které byly při sčítáních použity. Zkoumala jsem potencionální počátek tvorby politiky, protože jak tvrdí Veselý a Nekola, „poznatky získané kvalitativním výzkumem mohou být velmi užitečné v počátečních fázích procesu tvorby politiky.“ (Veselý, Nekola 2007:

186). Další výhodou mnou vybrané metody je i fakt, že „díky podrobné znalosti zkoumaného fenoménu mohou kvalitativní metody například pomoci marginalizovaným skupinám vyjádřit své postoje nebo problémy, přijít s vlastním hodnocením situace apod.“ (Veselý, Nekola 2007: 186). Bezdomovce rozhodně mezi marginalizované skupiny zahrnout můžeme, proto se domnívám, že je třeba získat o nich více dat komplexního charakteru a nesoustředit se pouze na získání počtu členů této skupiny.

Analýza dat byla provedena opakovaným detailním prostudováním veškerých získaných dokumentů, jak veřejně přístupných na webových stránkách měst, tak těch, jež byly získány pomocí Zákona o volném přístupu k informacím. Nejdříve jsem zaznamenávala základní informace o dokumentu, jako je jméno autora a délka dokumentu (dokumenty sčítání vždy převedeny na dokumenty formátu MS Word pro možnost komparace rozsahů v normostranách). Byl sledován deklarovaný cíl sčítání, tedy jinými slovy jeho důvod, dále míra, do jaké byla v dokumentech rozebírána metodologie sčítání a jaké tyto metody byly. Sledovala jsem termíny, které byly v dokumentu použity v kontextu objektů politiky a také, zda bylo v dokumentu uvedeno, jakým způsobem má sčítající určit, koho za bezdomovce považovat a koho nikoliv. Mimo jiné jsem věnovala pozornost i tomu, zda dokument obsahoval nějaké fotky nebo mapy pro zpřesnění informací psaných slovy. Veškeré získané informace byly zapisovány do dokumentu Word a pak dále zpracovány jejich podrobným pročítáním a srovnáváním jednotlivých částí dokumentů diskutujících stejný aspekt.

Přihlíženo bylo k teoretickému pozadí práce, především ke stanoveným a uvedeným charakteristikám přístupů definovaných studijními obory *veřejná politika a sociální a kulturní antropologie*. Zkoumala jsem, zda se v textech objevují prvky přístupu jednoho či druhého oboru, především u informací o metodologii sčítání a celkovém uchopení problému.

Zásadní pro čtenáře je informace, jak jsem dospěla ke svým závěrům, konkrétně podle jakého klíče jsem zodpověděla své výzkumné otázky. V původním názvu práce byl použit termín „postupy“, který byl následně nahrazen termínem „přístupy“. Důvodem byla snaha o zpřesnění. Postupem rozumím metodu, nebo případně kombinaci metod, které byla/y použita/y pro samotné sčítání. Slovo „přístup“ je však v tomto ohledu obecnější a širší. Přístupy označuji jednak metody použité při sčítání, s tím,

že kvalitativní typ metod je považován za *antropologický* přístup, a naopak kvantitativní typ metod vnímám jako přístup *veřejněpolitický*. Toto rozlišení je striktní, ne zcela odpovídající tomu, jaké metody oba sociálněvědní obory používají (ad interdisciplinarita), nicméně jako explanační model se jeví být jako funkční. Podpůrným argumentem tohoto rozhodnutí může být i fakt, že obor *veřejná politika* inklinuje k Sociologii, ze které pochází, a která je charakteristická makro pohledem, tíhnutím ke kvantifikaci, naopak *antropologii* charakterizují spíše „partikulární“ a kvalitativní pohledy na zkoumaný jev (Nešpor a Jakoubek 2003: 7). Dále do kategorie „přístup“ také spadá zahrnutí nějakého typu doporučení směřované k tvůrcům politiky směřující na problematiku bezdomovectví (toto sčítání je pak vnímáno jako veřejněpolitické), dále stanovené cíle sčítání (zda bylo předem stanoveno, že sčítání je prováděno za účelem jeho následného použití k aplikaci do politického procesu – opět rys veřejněpolitického dokumentu). Výsledné rozčlenění dokumentů je výsledkem kombinací všech těchto aspektů, a nutno dodat, že bylo provedeno částečně intuitivně, s přihlédnutím k celkovému „dojmu“ z dokumentu.

V rámci mé práce není nutné příliš hluboké zamyšlení nad etickou stránkou výzkumu, nepracuji s informacemi, které mi poskytli moji respondenti nebo informátoři sami o sobě. Výzkumným vzorkem je neživé penzum literatury, dokumenty. Nicméně jsem se touto problematikou při psaní práce zabývala a dbala jsem na to, abych nepoškodila výzkumníky, kteří analyzované dokumenty vytvářeli, a dále, z druhé strany, dobré jméno své univerzity, fakulty či katedry tím, že bych nevhodně vystupovala v rámci jednání s institucemi, nebo se snížila k plagiátorství či jiné neetické formě práce.

5 VÝSLEDKY ANALÝZY

V této kapitole se budu v jednotlivých podkapitolách zabývat vždy jedním z aspektů zjištění analýzy. Podkapitoly lze rozčlenit do dvou skupin. První skupina zahrnuje ta zjištění, která charakterizují výzkumný vzorek, ale nepřispívají přímo k nalezení odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Jedná se o kapitoly Základní informace o dokumentech sčítání a Konceptualizace a operacionalizace bezdomovce. Do této skupiny také spadá kapitola, ve které uvádím výsledky komparace dokumentů v čase.

Druhou skupinu tvoří podkapitoly o aspektech, na jejichž základě je možné dokumenty rozřadit dle analytických přístupů – což je centrem mojí diplomové práce. Patří sem: Proklamované cíle sčítání, kde se soustředím na to, zda autor zahrnul i doporučení pro tvůrce politiky, Analytické postupy sčítání, kde diskutuji nejčastěji používané metody, či kombinace metod sčítání, Sčítající, podkapitola, ve kterém řeším personální otázku vzniku dokumentu, a Obrazové záznamy, tzn. doplnění informací o míře podrobnosti výstupů ze sčítání.

Pro ilustraci některých charakteristických úseků sčítání používám přímé citace z analyzovaných dokumentů, na které odkazují odlišným způsobem, než na zbytek literatury, ze které čerpám. Ostatní literaturu vnímám jako sekundární zdroj informací, analyzované dokumenty jsou literaturou primární. V analýze pro lepší přehlednost a orientaci v textu za citacemi neuvádím v závorkách příjmení autora, rok a stránku, jako tomu bylo doposud, ale název města, z jehož sčítání je citace přejata, a rok sčítání, například tedy „(Plzeň 2014)“.

5.1. ZÁKLADNÍ INFORMACE O DOKUMENTECH SČÍTÁNÍ

Celkový počet oslovených měst byl 14 (shodné s počtem krajských měst ČR). Toto číslo však neoznačuje i celkový počet dokumentů pojednávající o sčítání bezdomovců, se kterými jsem pracovala. Analyzovaných dokumentů, jak jsem uvedla již ve *Výzkumném vzorku*, bylo nakonec jedenáct. Jejich seznam a základní informace o nich viz. Příloha.

Následující města neprováděla v letech 2007–2017 žádná sčítání: Ústí nad Labem, České Budějovice, Pardubice, Hradec Králové, Jihlava, Zlín, Liberec a Karlovy Vary.

Tedy celkem osm z celkového počtu, což je samo o sobě poměrně zásadní, a také, řekla bych, překvapivou informací.

Tato města na mou žádost o poskytnutí informací odpověděla různě, od pouhého konstatování „*Na Váš dotaz sděluji, že jsme žádný materiál o bezdomovectví (sčítání, analýza, doporučení) nepoptávali, a tudíž Vám ho nemůžu zaslat.*“ (Zlín), až k obsáhlejší odpovědi, kdy odpovídající úředník prokazoval snahu alespoň nějaké informace zaslat: „*Úřad městského obvodu ani na svém sociálním úseku, ani na jiném odboru nevede evidenci bezdomovců, neprovádí jejich sčítání a netvoří žádné seznamy takových osob. Dotazoval jsem se též na oddělení Městské policie a ani MP žádnou evidenci bezdomovců nevede. Probíhá pouze jejich operativní prověřování při porušování veřejného pořádku, znečišťování veřejných prostranství nebo kontroly při nepříznivých klimatických podmínkách (např. mrazy posledních dnů)*“ (Ústí nad Labem). Od několika úředníků dalších měst jsem dostala pouze několik číselných údajů o počtu bezdomovců, které měli v rámci magistrátu k dispozici: „*Dobrý den, bohužel musím říci, že počty osob bez domova meziročně stále narůstají a to nejen v Pardubicích. V tuto chvíli jich máme v Pardubicích cca 280 – 300.*“ (Pardubice). To však nebyly výstupy z nějakého, alespoň částečně formálního sčítání, proto tyto informace do analýzy nebyly zahrnuty, neměly pro účely mé práce váhu.

Do analyzovaného výzkumného vzorku dokumentů, označených jako výstupy ze sčítání bezdomovců, bylo tedy zahrnuto pouze jedenáct dokumentů z celkem šesti měst (v Plzni se sčítalo za dané období celkem třikrát, v Brně, Praze, Olomouci a Ostravě dvakrát, jednou sčítala Praha a jeden dokument byl zaslán z města Havířov). Nejstarší zaznamenané formální sčítání ve stanoveném období proběhlo v Ostravě, a to v roce 2007, dále v roce 2009 v Plzni, v roce 2010 proběhla sčítání rovnou dvě: v Praze a Brně, dále sčítala v roce 2012 opět Ostrava, rok poté Olomouc, v roce 2014 znovu Brno a Plzeň, Plzeň znovu v roce 2015, Havířov poslal dokument o sčítání, který se váže na rok 2016 a nejnovější sčítání přišlo z Olomouce, z roku 2017.

Většina dokumentů je navzájem relativně srovnatelná, kromě sčítání Olomouckých (bližší informace dále v textu) a kromě sčítání z města Havířov, tento dokument je svou podobou také výrazně odlišný. Je totiž odpovědí na můj dotaz podaný na sociální odbor města a informace v něm obsažené byly sice jistě zpracovány před tímto mým dotazem, nicméně forma dokumentu naznačuje, že jeho konkrétní podoba vznikla až po obdržení

mé žádosti. Absentuje zcela název dokumentu, není uvedeno datum vypracování, pouze je na začátku uvedeno následující: „Na základě Vaší žádosti o poskytnutí informace Vám sdělujeme následující:“ a následuje popis monitoringu osob bez přístřeší, zakončen třemi tabulkami s počty osob venku a v azylových domech. To rozporuje informaci, že dokumenty, které analyzuji, existují nezávisle na mě – v tomto jednom případě je toto tvrzení přinejmenším rozporuplné. Do vzorku však bylo zahrnuto také, protože splňovalo mnou stanovená kritéria.

Zjišťována byla i délka jednotlivých dokumentů. Rozsahy, uvedeny také v rámci Přílohy diplomové práce, se pohybovaly od 1,5 normostrany (Havířov 2016) až k 58 normostranám (Plzeň 2014). Nejběžnější délka byla kolem 11 normostran (Ostrava 2007, Brno 2010, Olomouc 2013, Olomouc 2017, Brno 2014), solitérem je v tomto ohledu Praha 2010 se 41 stranami textu, a kolem 50 stran měla 3 sčítání (Plzeň 2014, Plzeň 2015, Ostrava 2012). Plzeň (2009) by měla 47 normostran, ale na konci jsou přílohy: medailonky o jednotlivých bezdomovcích, čímž se dokument výrazně prodlouží. Délka dokumentu nám také může napovědět, jak podrobné informace dokument sčítání podává. I tyto informace byly brány v potaz při určování typu přístupů ve sčítání. Netvrdím, že na 11 stranách nelze říci to podstatné a podat kvalitní informaci o počtu bezdomovců ve městě, pokud však dokument stejného charakteru je více jak pětinasobně dlouhý, musejí existovat zásadnější difference, s ohledem na množství sdělených informací.

5.2 KONCEPTUALIZACE A OPERACIONALIZACE BEZDOMOVCE

V práci se zabývám konceptem bezdomovce, který byl v rámci sčítání konstruován dvojím způsobem. Jedním typem konceptu je teoretické označování subjektů sčítání v dokumentu, jejich pojmenování. Druhým je ten, jakým sčítající v dokumentu specifikovali, kdo byl za bezdomovce definován, jaké osoby ze široké kategorie bezdomovců byly zahrnuty do sčítání.

U prvního typu konceptu nebyla zaznamenána veliká variabilita termínů. V dokumentech je nejčastěji používaným termínem „bezdomovec“, pravděpodobně i kvůli nekomplikovanosti výrazu. Velmi často ale bylo také používáno sousloví „osoba bez domova“, jako méně hanlivá, a řekněme politicky korektnější varianta pro

bezdomovce (tuto variantu sami bezdomovci, jak plyne z výzkumů, preferují), jednou se objevilo sousloví „osoba bez přístřeší“. Podle Vašáta je tradiční pojem bezdomovec „nepřesný, nevhodný a reifikující“ a „funguje jako forma symbolického násilí“ (Vašát 2012: 251). Totéž by podle mě však platilo pro „osobu bez domova“, jelikož význam je shodný s předchozím. Vašát navrhuje požívání spojení „třída nejchudších“, což je v jistém smyslu přesnější, protože podle jeho slov, i bezdomovci mají domov, pouze ne ten v dominantně ideologickém slova smyslu (dům, byt, pokoj).

Základní konceptualizací objektů politiky bezdomovectví jsem se ve své práci zabývala z toho důvodu, že věřím, že to, jakým způsobem problém (a jeho aktéry) pojmenujeme, ovlivňuje zaprvé způsob, jakým se bude objekt politiky sebeidentifikovat a zadruhé, jakým způsobem bude problém řešen na politické rovině. Dle mého názoru je důležité reflektovat pojmy užívané v rámci politiky a kriticky je hodnotit.

Druhý typ konceptu souvisí s tím, koho vlastně chtěli sčítající sečíst, kdo je za bezdomovce sčítajícím považován. Nejfrekventovaněji použitá typologie osob bez domova byla typologie s názvem ETHOS, která rozlišuje čtyři skupiny bezdomovců. Sčítání nejčastěji zahrnuje do svého perimetru ty bezdomovce, kteří jsou (1) bez střechy nad hlavou a žijí „na ulici“ (včetně osob v nezákonně obsazených budovách a pozemcích či využívajících noclehárny), anebo (2) jsou bez bytu a žijí v azylovém domě pro muže/ženy.“ (Ostrava 2007, Plzeň 2009, Plzeň 2014).

Alternativní typologií je rozlišení na zjevné, skryté a potencionální. Tuto typologii použili při sčítání v Olomouci (2013 i 2017), kombinace obou typologií se pak objevila v Plzni 2014 i 2015, kde představí obě typologie a z nich poté vymezení, jaké skupiny bezdomovců byly sčítány.

Sčítání v Brně je širší, zahrnovalo všechny čtyři kategorie, takže i (3) Osoby žijící v nejistém bydlení a za (4) Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách. „*Do této skupiny spadají osoby, kterým bezdomovectví bezprostředně hrozí v důsledku nejistých bytových podmínek.*“ (Plzeň 2015). Nejnovější sčítání z Plzně (2015) se zaměřovalo dokonce *pouze* na typ skrytých bezdomovců (což se zhruba kryje se třetím a čtvrtým bodem z typologie ETHOS), v čemž je toto sčítání v mém vzorku naprosto jedinečné.

Termínem operacionalizace z názvu podkapitoly označuji způsob, jakým výzkumník v terénu rozliší, zda se jedná o bezdomovce či nikoliv. V mnoha dokumentech „skutečná“ funkční operacionalizace, která výzkumníkovi jasně, přesně a výlučně sdělí, kdo má být a kdo nemá být považován za bezdomovce, zcela absentovala. Operacionalizací se zabývá například pražské sčítání z roku 2010. Nej kvalitněji zpracovaná operacionalizace, zasluhující citování, byla z Plzeňského sčítání roku 2014:

„• *Oblečení, obuv a jejich stav (špinavé, roztrhané, více vrstev opotřebovaného oblečení, nepadnoucí, děravé, ustřižené rukavice)*

- *Vlasy a vousy (neupravené, neoholené, mastné, nezdravé)*
- *Styl chůze (výrazně pomalejší oproti stylu chůze běžného jedince ve městě)*
- *Specifický zápach*
- *Specifické aktivity (fárání, somrování, žebrání)*
- *Dlouhodobé přetrvávání na jednom místě bez zjevné příčiny*
- *Alkohol (přímá konzumace, prázdné lahve)*
- *Sběr a kouření nedopalků*
- *Zdržování se ve větších skupinkách na jednom místě bez zjevné aktivity*
- *Vlastnictví psa, který jeví známky zanedbání*
- *Vyhledávání zdrojů tepla*
- *Táhnutí kárky či jiného vozíku se sběrem, osobní věci při sobě (igelitka, batoh)*
- *Znečišťování prostředí kolem sebe (konání potřeby na veřejných místech)*

Rozhodně ne všechny indikátory musely platit zároveň, ale vždy platilo, že pro zařazení osoby do kategorie bezdomovec musely být naplněny minimálně tři.“ (Plzeň 2014). Tento popis je velmi detailní, a pokud sčítání probíhá simultánně na více místech naráz různými sčítajícími (což je u velkých měst pochopitelný postup), je téměř zaručeno, že všichni sčítající zahrnou do svého sčítání stejnou kategorii osob.

Operacionalizaci bezdomovce, tedy toho, kdo bude reálně sečten při terénním sčítání, vnímám jako velmi důležitou součást celého procesu sčítání. Jen tak je možné zajistit, aby jakýkoliv sčítající za stejné situace započítal stejný počet osob. A to je u velkých měst klíčové. Při terénním sčítání bývá obvykle více skupinek sčítajících. Když není pevně stanoveno, kdo je bezdomovec, je výsledek sčítání netransparentní, protože jiný sčítající, na stejném místě, by například tutéž osobu započítat nemusel.

5.3 PROKLAMOVANÉ CÍLE SČÍTÁNÍ

V analýze jsem se soustředila na to, jaká míra konkrétnosti byla aplikována na formulaci tohoto cíle (případně více cílů), a především, zda cíl zahrnoval: za 1., implikace, jmenovitě použití výstupů ze sčítání k nalezení optimálních způsobů, jak problematiku bezdomovectví řešit, případně za 2., pokyn, přímo během sčítání poskytovat nějakou formu sociální intervence, která má za cíl bezdomovcům pomoci v jejich situaci.

V každém z analyzovaných dokumentů je zmíněno, jaký je stanovený cíl sčítání, kromě obou sčítání z města Olomouc, které je spíše rozbohem problematiky v daném městě, i když počty bezdomovců v sobě zahrnuje.

Nejobvyklejším stylem znění cílů bylo: *„Zjistit počet zjevných bezdomovců zdržujících se v zimním období na území města Ostravy a v přilehlých obcích, spadajících do širšího správního obvodu.“* konkrétněji specifikované cíle: *„Získat informace o struktuře vybrané cílové skupiny, jejím věkovém složení, zastoupení počtu mužů a žen, jejich dosaženém vzdělání, zdrojích příjmů, trvalém bydlišti a důvodu setrvávání v městském obvodu, důvodech sociálního vyloučení a ochotě využívat služeb azylových zařízení.“* (Ostrava 2007), či jiné vyjádření s podobnou podstatou a smyslem.

Pokud bylo v cílech uvedeno něco navíc, většinou se jednalo o možné využití výstupů ke změnám politiky. *„Dílním cílem je popsání sítě sociálních služeb (obsah, kapacity, obsazenost, kontaktní údaje) a popsání možností v oblasti zdravotní péče.“* (Ostrava 2012), nebo součást cílů brněnských sčítání: *„Zjištěná data jsou také důležitá jako podklady pro další plánování rozvoje adekvátních sociálních služeb, projektů apod.“* (Brno 2010). *„Z těchto cílů je zjevné jejich praktické využití – jedná se o důležitý podklad pro plánování sociálních služeb a sociální práce v městě Brně a utváření jeho sociální politiky, slouží jako legitimní podklad pro přípravu různých možných projektů.“* (Brno 2014). Podobně vyjádřených cílů sčítání jsem našla celkem sedm.

U možného použití výstupů sčítání bych se také ráda zastavila nad finanční/ ekonomickou otázkou problému bezdomovectví a s ní spojenými návrhy ze strany autorů sčítání. V několika málo dokumentech se objevila snaha zaznamenat možné finanční náklady spojené s implementací možných opatření. Tento přidaný aspekt hodnotím kladně a zároveň jej vnímám jako ryze veřejněpoliticky laděný, jako reálnou snahu přinést zastupitelům

daného města takové podklady, díky nimž budou schopni rozhodovat o další sociální politice v jejich městě adekvátně k situaci.

Nejvíce ambiciózním se jeví sčítání roku 2010 z Prahy, které si stanovuje mimo klasický cíl zjistit počet bezdomovců také „vytvořit (a aplikovat) metodický koncept pro sčítání bezdomovců, který umožní pravidelné získávání srovnatelných údajů o počtu bezdomovců na území hl. města Prahy v čase. Cílem tedy bylo navrhnout metodu, která je založena na transparentních, jasně definovaných postupech a zároveň je maximálně nezávislá na proměnlivých faktorech, jako jsou například subjekty realizátorů nebo stav vnějšího prostředí (např. počasí), v němž je výzkum (sčítání) prováděn“ (Praha 2010), což vnímám jako další úroveň v cílech sčítání.

Naopak Plzeňské sčítání proklamuje, že jejich cílem není poskytnout návrhy na změnu politiky: V jejich zprávě se „nezabýváme analýzou sociálních služeb pro lidi bez domova (...) či rozbořem nástrojů sociální práce a sociálních politik, které se dané problematiky týkají. V souladu s tím ani neformulujeme žádné návrhy na změny v této oblasti.“ (Plzeň 2009). Jinde uvádějí, že „cílem bylo získat hlubší poznatky o jednotlivých jevech, které byly sledovány, interpretovat „tvrdá“ (kvantitativní) data a zvýšit tak celkovou validitu výzkumu.“ (Plzeň 2009). Podobné cíle, ne však tak extrémně „pro-aktérské“, si kladli také autoři dalšího sčítání z Ostravy, z roku 2012. Tento opačný postoj logicky vnímám jako přístup *antropologický*.

Objevila se však i zcela opačná explicitně uvedená taktika: „Cílem brněnského projektu bylo zjistit především kvantitativní data, která jsou pro odborníky v sociální práci s cílovou skupinou lidí bez domova jinak těžko dostupná a jen stěží zjistitelná. Cílem nebylo učinit hloubkový kvalitativní výzkum.“ (Brno 2010). Z výše citovaného cíle jasně vyplývá přístup, který byl při sčítání použit, tedy kvantitativní, sumarizující.

U několika málo sčítání se objevila ještě další již zmíněná zvláštnost, ta, že osobám bez domova během sčítání poskytovali sociální pomoc či poradenství. Tento aspekt byl buďto přímo deklarovaným cílem: „Poskytnout přímo v terénu základní i odborné sociální poradenství a předat informační letáky.“ (Ostrava 2007), nebo konstatováním ve shrnutí o proběhlém sčítání, že byly „individuálně poskytnuty informace potřebné k řešení jejich nepříznivé sociální situace...“ (Havířov 2016). Tuto součást sčítání vnímám jako příklad dobré praxe, kdy během jedné aktivity (sčítání) je možné zároveň konat sociální práci v podobě podání informací.

5.4 ANALYTICKÉ POSTUPY SČÍTÁNÍ

Analýza metod, kterými bylo prováděno sčítání, je v mé práci klíčová. Sledovala jsem za 1., zda je ve zkoumaném dokumentu použita metodologie zmíněna či konkretizována, což nebylo samozřejmé, za 2., které aspekty z metodologie byly zmíněny, za 3., konkrétně zvolenou metodu nebo kombinaci metod, a za 4., u volby metody terénního sčítání také délku jeho trvání a konkrétnější způsob.

Celkem v sedmi z jedenácti dokumentů zmínil zpracovatel ve svých metodologiích nějakou formu předvýzkumu, obvykle se jednalo o zjišťování oblastí, kde se bezdomovci většinou nacházejí. Tyto informace, získané rozhovory s bezdomovci samotnými nebo s pracovníky různých organizací poskytujících bezdomovcům péči či služby, se pak většinou staly podkladem k vytvoření mapy města se zakreslenými oblastmi výskytu bezdomovců (podrobnosti o existenci tohoto typu příloh více v kapitole Obrazové záznamy).

Metody použité při sčítání byly zmíněny ve všech zkoumaných dokumentech, terénní forma sčítání proběhla všude, s výjimkou sčítání v Olomouci. Z tohoto dokumentu byla metoda zjištění informací o počtu bezdomovců na území města patrná pouze nepřímo, a byly jí expertní rozhovory. Dokument jsem vnímala jako metodicky nejslabší a také nejméně přesný, „sčítání“ bylo pouhým odhadem sociálních pracovníků magistrátu, městské policie a dalších institucí, které přicházejí s bezdomovci v rámci své práce do kontaktu. V tomto dokumentu byl upřednostněn popis projevů bezdomovectví a také finančního aspektu možných řešení problému.

Nejčastěji používaná kombinace metod spojila jednorázové terénní sčítání mnoha sčítajícími najednou s dodatečně připojenými počty těch bezdomovců, kteří se v tutéž dobu nacházeli v azylových a dalších zařízeních pro bezdomovce. Tyto dvě metody měly zajistit sečtení dvou nejčastěji zjišťovaných kategorií bezdomovců z typologie ETHOS – bezdomovce „na ulici“ a „v azylech“. Délka terénního sčítání se pohybovala od dvou hodin až do dvou měsíců v závislosti na druhu terénního sčítání (plošné sečtení mnoha skupinami sčítajících vs. postupné přičítání osob jednou osobou/ skupinou sčítajících). Diskutovaným aspektem se stala i roční období sčítání – zda je pro tuto činnost vhodnější zima, kdy osoby bez domova častěji využívají služeb azylových domů a podobných zařízení, nebo spíše léto, kdy jsou tito lidé „viditelnější“ v ulicích

a na veřejných prostranstvích. Ve zkoumaném vzorku dokumentů jsem se setkala s oběma variantami, a názory na pozitiva a negativa vlivu ročních dob se lišily. Podobná diverzita se ukázala i u určování ideální denní doby pro sčítání. Některá sčítání byla prováděna v noční době (od druhé hodiny ranní), v jiných byla data získána ráno (mezi šestou a osmou hodinou ranní), v dalším městě se sčítalo večer při kumulaci bezdomovců do míst jejich nocování (kolem osmé hodiny večerní). Odlišnosti prokázala i konkrétní metodika terénního sčítání – někde se sčítalo „zdálky“, aby nenarušili soukromí sčítaných, jindy byly s bezdomovci vyplněny krátké dotazníky, někde pořízeny dokonce rozhovory s nimi. V případě, že sčítající doprovázela policejní hlídka, byla součástí celého procesu také kontrola dokladů a identifikace osob (mimo jiné kvůli možnému nalezení osob, které páchaly trestnou činností a které se před policií skrývají).

Některá sčítání byla prováděna jak *venku*, na veřejných prostranstvích, tak *uvnitř*, tedy v různých zařízeních pro bezdomovce (obvykle tyto instituce zjištěny v rámci předvýzkumů). Jinde sčítající pracovali pouze *venku*. Čtyři dokumenty evidovaly na základě výše zmíněného rozdílu informace o počtu bezdomovců v azylových domech a dalších zařízeních poskytujících služby bezdomovcům (lišily se ale v tom, zda zahrnovaly i nemocnice, věznice, a další speciální instituce).

Dokument z Havířova obsahoval pro mne nový pojem – *depistáž*. Ve slovníku cizích slov jsem zjistila, že znamená „vědomé, cílené, včasné vyhledávání nemocných nebo zdrojů nemoci v celé populaci nebo ve vybraných skupinách“ (Linhart 2003: 80). Tento termín byl patrně přejat do terminologie oboru *sociální práce*, zde byl použit pro upřesnění způsobu postupů sociálních pracovníků a pracovníc. Jejich „depistáž“ trvala dva měsíce, nebyl však uveden bližší popis metody sčítání ani počet těch, kteří touto metodou pracovali. Zahrnuji depistáž pod dlouhotrvající terénní sčítání.

Závěrem se pozastavím u metodiky dokumentu o sčítání z Prahy, které je s ohledem na použitou metodu a v kontextu České republiky jedinečné. V rámci sčítání použili pravděpodobnostní metodu „zpětného záchytu“ (capture – recapture) a metodu „úplného sčítání“. Tu autoři popsali následovně: První fáze: „*Vyrazíme do prostředí, kde se pohybují členové námi zkoumané populace a spočítáme co nejvíce jednotlivců (spočítané jednotky určitým způsobem označíme). Později, například příští den, provedeme druhé sčítání, při němž sledujeme množství jednotek, které jsou označeny*

z předchozího dne (D'Onise 2007: 89 cit. in Praha 2010). Z těchto údajů je možné získat odhad počtu členů celé populace“ (...) „Během druhé fáze odhalíme dotazováním dostatečně velkého náhodného vzorku z populace pražských bezdomovců spících „venku“, jaký podíl z jejich celkového počtu byl zachycen v první fázi.“ (Praha 2010). Tento způsob si vyžádal méně sčítajících i nižší finanční náklady, a proto by mohl být vítanou metodou i v dalších velkých městech.

5.5 SČÍTAJÍCÍ

Na personální otázku se můžeme dívat z několika úhlů, za 1. kdo byl zpracovatelem sčítání, za 2. kolik sčítajících komisařů se podílelo na terénní části sčítání bezdomovců, za 3. kdo byli sčítající komisaři. První oblast zahrnuje výzkumníky z oborů *sociologie* (např. Ostrava 2012, Plzeň 2014 a 2015), *antropologie* (Ostrava 2012, Plzeň 2009, Praha 2010), dále sociální pracovníky nebo sociální kurátory či úředníky (Ostrava 2007, Olomouc 2013, Havířov 2016). Někteří z nich spadali pod vyšší celky, např. různé instituce zabývající se výzkumy podobného typu. Druhá a třetí oblast se týká pouze těch sčítání, která terénní součást sčítání zahrnovaly, a je jich většina, celkem devět (tedy všechna kromě těch z Olomouce). Údaj týkající se počtu a skladbě sčítajících komisařů, pokud byl uveden, můžeme nalézt čísla od 32 tazatelů (Plzeň 2015), po celkem 104 sčítajících komisařů (Brno 2014).

Personální skladba sčítajících sestávala ze studentů různých sociálněvědních oborů (*sociální práce, antropologie, sociologie*), často spolupracovali zaměstnanci různých neziskových organizací, sociálních center nebo také blíže neurčení dobrovolníci. Zmínka o policejním doprovodu některých komisařů se objevila hned u několika sčítání.

Rozdíly v této otázce je možné předpokládat i v závislosti na velikosti města. Velké město není schopné sečíst své bezdomovce s pomocí několika málo osob, na rozdíl od menšího města, kterým je například Havířov. Ve městě Havířov se provádělo sčítání „*formou šetření sociálních pracovníků (...) na základě místní znalosti s výskytem bezdomovců a dalších osob sociálně potřebných, vyskytujících se v jejich blízkosti.*“ (Havířov). V tomto případě tedy sčítali pracovníci městského odboru, jejichž odbornost by měla spadat do oboru *sociální práce*. *Sociální práci* jsem se původně (v teoretickém,

konceptuálním a analytickém ukotvení diplomové práce) nevěnovala. Nicméně cítím potřebu tuto sociálněvědní oblast doplnit, právě z toho důvodu, že sčítání byla často prováděna sociálními pracovníky. Ať už těmi, co pracují na sociálním oddělení magistrátu daného města, nebo těmi, kteří se nějakým bližším způsobem setkávají s bezdomovci. Tento přístup je charakteristický tím, že je to „obor orientovaný na řešení lidských problémů hraničí s řadou akademických i praktických disciplín, které se zabývají životem člověka.“ (Matoušek 2001: 192). To, co ji od sousedících oborů odlišuje je „důraz na sociální fungování klienta“. (tamtéž). Jsem si vědoma toho, že ne všichni sociální pracovníci musejí být vzdělaní přímo v oboru *sociální práce*, mají však minimálně nějaký typ speciálního školení, které, předpokládám, určité myšlenky *sociální práce* zahrnují, a proto byli zařazeni pod tento sociálněvědní obor.

5.6 OBRAZOVÉ ZÁZNAMY

Pro zkvalitnění dat, která vzniknou během sčítání bezdomovců, byly pořizovány různé záznamy obrazového typu. Nejčastěji jimi byly fotografie míst, kde dané osoby žijí, jejich majetek, nebo dokonce oni samotní (předpokládám, že s jejich souhlasem s pořízením i publikováním fotografie). Také to byly mapy měst, na kterých bylo vyznačeno, kde se osoby bez domova zdržují, pohybují, spí. Připojení obrazových záznamů vnímám jako prohloubení dat, zpřesnění informací, které dokument sčítání podává.

Ostravské sčítání z roku 2012 využilo této možnosti zpřesnění sdělení informací nejvíce, připojili celkem 20 různých fotografií a 12 map zobrazující výskyt bezdomovců a další informace o nich. Mimo v tomto ohledu „excelující“ ostravské sčítání 2012 připojili mapu také v olomouckém sčítání 2013 i 2017, dřívějším ostravském sčítání z roku 2007 nebo také v Plzni v letech 2014 i 2015.

5.7 KOMPARACE DOKUMENTŮ V ČASE

Zjišťuji, zda je možné vysledovat nějaký vývoj ve způsobu sčítání v čase, jinými slovy, zda se sčítající z jednoho města inspirovali výstupem sčítajících, kteří prováděli stejný úkon před nimi. Komparuji jednotlivé dokumenty sčítání, zda mezi nimi existují zásadní

rozdíly či naopak podobnosti, případně zda je patrný nějaký vývoj či trend. Sleduji pouze možné vzájemné návaznosti na předchozí sčítání *v rámci stanovené analyzované dekády*, komparace se tedy nevztahují na ta sčítání, která byla provedena *před* tímto obdobím (tedy před rokem 2007).

U některých dokumentů je patrné, zda se jeho tvůrci předchozími sčítáními inspirovali, ať už pozitivně, nebo negativně. Buďto se autoři vymezili vůči předchozím sčítáním negativně (formou oni *takto*, my *naopak takto*), anebo naopak využívají stejné prvky, jaké našli u sčítání předchozího. Pouze několik dokumentů hovoří o návaznosti na předchozí sčítání explicitně.

Sčítání v Plzni v roce 2009 uvedlo, že před jejich sčítáním proběhla na území České republiky pouze dvě sčítání, a to v Brně v roce 2004 a v Praze v roce 2006, ke kterým mají výhrady, ale ze kterých nicméně čerpají „*pražské a brněnské šetření trpí zásadními nedostatky. Nejproblematičtějším se jeví fakt, že osoby byli za „bezdomovce“ označeny na základě subjektivního hodnocení samotných sčítacích komisařů a výsledky tak nejsou z podstaty věci validní. Mezi další nedostatky patří uplatňované samosčítání a nedostatečná ochrana před duplicitním sečtením osob*“ (Plzeň 2009). Prokazatelně však neznali výstupy z ostravského sčítání, které proběhlo v roce 2007, a díky předchozí citaci je možné vidět, že na toto tedy nenavazují.

V rámci Plzně je dále patrná možná inspirace tvůrců z roku 2014 a 2015 u těch tvůrců, kteří sčítali roku 2009. Převzali typologii bezdomovce a u sčítání stejné kategorie bezdomovectví do velké míry převzali i způsoby sčítání.

U města Brna byla použita stejná metoda terénního sčítání u všech třech sčítání (2006, 2010, 2014), a prohlašují, že tento postup volí úmyslně, kvůli možnostem komparace a sledování vývoje problematiky (Brno 2014).

Město Olomouc poskytlo dvě skupiny dokumentů, týkající se tedy dvou „sčítání“ bezdomovců, a pouto mezi těmito dokumenty je evidentní, mohu totiž říci, že na to, že se jedná o dva rozdílné dokumenty, jsem přišla až po několikátém prostudování dokumentů i díky tomu, že jsem v novějším dokumentu narazila na zmínku o roce 2016 a roce 2017 zvlášť (týkala se míst, kde bezdomovci přespávají a kde se zdržují). Oba dokumenty mají stejný nadpis, stejně členěný text i strukturu.

5.8 ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Odpovědi na výzkumné otázky přinesla dvojice přístupů, které jsem pracovně nazvala „*antropologický přístup*“ a „*veřejněpolitický přístup*“. Jejich charakteristiky zhruba odpovídají charakteristikám oborů, popsaným v teoretické části práce (mimo interdisciplinární podstatu, která je shodná u obou). Tedy, že *antropologický* přístup je charakterizován terénním výzkumem se zúčastněným pozorováním, typické je pro něj použití kvalitativního typu metod, snaha o emickou perspektivu (pohled aktéra) a zaměření na vše partikulární. *Veřejněpolitický* přístup byl proti tomu charakterizován orientací na veřejný sektor, snahou o aplikaci zjištěných poznatků do praxe, konkrétněji na tvorbu politik, diskuzí k ekonomické stránce problému a využíváním spíše kvantitativních metod a makro pohledů. Stanovené typy vnímám jako dva body na škále použitých přístupů, kde se analyzované dokumenty nacházejí někde mezi nimi. Nelze tedy označit jednotlivé dokumenty jako „jednoznačně *antropologické*“, nebo „jednoznačně *veřejněpolitické*“, pouze je možné určit, ke kterému typu se přibližují.

První výzkumná otázka: „*Jaké typy analytických postupů lze identifikovat ve vybraných „poradenských“ veřejně politických dokumentech týkajících se bezdomovectví?*“.

Stejně, jako popisuje Hejzlarová ve své práci (Hejzlarová 2016), také mnou použité výstupy, tedy dokumenty, zpracované pro města, či městy samotnými, týkající se sčítání bezdomovců, vykazují stejné nedostatky, které byly odhaleny analýzou veřejných zakázek českých ministerstev. Prolínají se v nich různé přístupy, kvalitativní, interpretativní, kvantitativní, statistický, aniž by byly vymezeny, subjektivita a objektivita splývají v jedno, evaluace získaných dat je nepřesná či chybí zcela, a jen několik málo dokumentů obsahuje návrh dalšího postupu či řešení problémů.

Pod *antropologický* přístup sčítání řadím Plzeňské sčítání 2009, dále Ostravské sčítání 2012, a také Plzeňské sčítání z roku 2014. Tedy celkem tři dokumenty, vykazující množství antropologických charakteristik větší než charakteristik přiřčených veřejněpolitickému přístupu. *Veřejněpolitický* přístup byl využit u zbylých dokumentů, tedy u obou sčítání v Olomouci, také v Havířově, Ostravě roku 2007, Brně 2010 a 2014, a Plzni 2015.

Pokud bych se ale striktně nedržela dvou předem stanovených a očekávaných přístupů, mohli bychom k těmto dvěma hlavním typům přiřadit ještě typ „sociálně-pracovní“. Do tohoto typu by spadalo celkem pět sčítání, která byla původně zařazena do přístupu *veřejněpolitického*, a to z města Havířov, obě sčítání brněnské, a také obě z města Olomouc (2013). Takto je charakterizován tento obor jednou z jeho základních učebnic: „*Sociální práce, společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti). Sociální práce se opírá o jednak o rámeček společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám a komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění nebo ji získat zpět. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky.*“ (Matoušek 2001 :10) Typ přístupu náležící k *sociální práci* byl přiřazen těm sčítáním, kde bylo patrné, že město provedlo sčítání pomocí vlastních úředníků, osob, které s bezdomovci pracují a se kterými komunikují. Specifický je zde vzhled do problematiky, blízká známost osob bez domova se „sčítajícími“ a ve vzhledu dokumentu se projevil tím, že mnoho informací zde nebylo řečeno, pravděpodobně protože autor dokumentu sčítání neměl potřebu sdělovat vše právě formální cestou, ale například ústně, případně neměl potřebu sdělovat informace (v extrémním příkladu) sám sobě.

Druhá výzkumná otázka: „***Jaká jsou specifika, výhody a nevýhody těchto přístupů?***“

Odpověď na druhou otázku vychází z odpovědi předchozí – každý přístup je charakterizován jiným pohledem na aktéra a všechny mají „co nabídnout“. *Veřejněpolitický* přístup se snaží zachytit problém způsobem, který byl předurčoval i způsob jeho řešení v praxi. Jeho cílem tedy primárně není problém do hloubky *poznat*, ale spíše *řešit*. Poznávání je v tomto případě pouze cesta k řešení. To může být považováno jak za pozitivní, tak negativní jev. V kombinaci s *antropologickým* přístupem je to jev spíše pozitivní, svou formou totiž vhodně doplňuje detailní nazírání antropologické, které proniká hlouběji, a tak prezentuje situaci z jiné perspektivy. „[O] tom, do jaké míry může být výzkum hodnocen jako dobrý nebo špatný, nerozhodují modely a metody, ale jejich uživatelé prostřednictvím správného výběru a použití modelů a metod.“ (Fiala, Schubert 2000: 43). Pokud zkombinujeme oba

pohledy (oba modely), máme daleko vyšší pravděpodobnost kvalitního výstupu, než pouze s použitím modelu jednoho, ať je jím ten první či ten druhý (či třetí).

Zájem *antropologie* se k *veřejné politice* vztahuje od jejího počátku, byť třeba nevědomě. Řada politických témat tvoří samotné jádro zkoumání antropologie (Wedel a kol. 2005: 30–31 cit. in Hirt a kol. 2012: 116). Antropologie „zkoumá politický proces v celé jeho šíři a provázanosti v rámci společnosti jako celku nejen s jinými politikami, (...) čímž umožňuje odhalovat neočekávané souvislosti a předpovídat pravděpodobné pozitivní či negativní důsledky naplánovaných zásahů (Ervin 2000:55 cit. in: Kavalír 2009: 9–10). Antropologové mohou být žádaní v policy analýze, protože jsou obeznámeni s kulturou díky etnografickému výzkumu, který ve společenstvích či kulturách provádějí (Hirt a kol. 2012: 119-120) a díky komunikaci mezi kulturami, tedy „mezi tvůrci politiky a klienty vládních programů (kteří často náležejí do odlišné etnické skupiny a sociální třídy).“ (Goodenough 1976 cit. in Geilhufe 1979: 577). Nicméně doporučení, „jejichž implementace má být efektivní a smysluplná, musí vycházet ze znalosti a porozumění celkovému kontextu vzniku dané politiky (Ervin 2000:1 cit. in Hirt a kol. 2012: 116), jinými slovy, „musí se opírat o znalost reálného procesu tvorby politiky.“ (Veselý, Nekola 2007: 19) A proto je potřebné, dokonce snad nezbytné, zkombinovat pohledy *antropologický* i *veřejněpolitický* (a případně *sociálněpracovní*).

6 DISKUZE

Kvalita oboru *veřejná politika* by měla být samozřejmá – je to politika, tedy obor, který se snaží, velmi široce řečeno, kultivovat společnost. Odpověď na otázku po přínosech *sociální a kulturní antropologie* však většina lidí hledá složitěji. Část těchto přínosů byla představena v rámci této diplomové práce.

Mým dalším cílem (který však není shodný s výzkumným cílem této práce) byla snaha o propojení dvou zmíněných oborů pod záštitou interdisciplinarity – poukázáním na jejich možnou spolupráci a také aplikací této spolupráce. V procesu tohoto snažení jsem identifikovala další obor, který by v konkrétní zvolené problematice bezdomovectví, na které jsem interdisciplinarity aplikovala, měl také svoje „čestné“ místo.

Související myšlenkou, kterou rozvíjím ve spojení s bezdomovectvím, se sčítáním bezdomovců a tím, jakým způsobem je vytvářena paleta pomoci pro ně, je myšlenka, kterou se také zabývá Radka Janebová (2015). Ta používá koncept „kritická sociální práce“, kterým míní odvětví sociální práce, která pomocí nástroje, jímž je sociální politika může měnit sociální prostředí klientů (mimo jiné bezdomovců, pozn. autorky) na makroúrovni“ (Janebová 2015: 19). Kritická sociální práce v jejím podání „klade důraz na kritiku a analýzu moci a útlaku ve společnosti“ (Healy 2000, cit. in: Janebová 2015: 19), „jejím cílem je celková společenská transformace k překonání útlaku, nespravedlnosti, dominance a vykořisťování“ (Healy 2001, cit. in: tamtéž) a snaží se vyjádřit „nespokojenost části aktérů s danou sociální politikou, iniciovat její změny a navrhnout možnou podobu těchto změn“ (Janebová 2015: 20). Jinými slovy, kritizuje „dominující ideologie za to, že převádějí strukturální příčiny problémů na individuální úroveň a zavinění“ (Janebová 2015:20). Jejich základní metodou (a vlastně také cílem) je „zplnomocnění“. „Zplnomocňující přístup“ pomáhá lidem převzít kontrolu nad jejich životy. Lze ho vymezit jako podporu schopnosti klientů ovlivňovat lidi, organizace a prostředí, které působí na jejich život, získávat a rozvíjet moc a kontrolu nad svým životem a životem jejich komunity (Lassiter, Dew, Newton, Hays, Yarbrough, 2006 cit. in: Janebová 2015: 21). Ztotožňuji se s jejími tvrzeními, že je relevantním a žádaným cílem, aby nebyly objekty sociálních politik (v tomto případě bezdomovci) utlačováni, a abychom jim dali větší prostor pro vyjádření jejich názorů a potřeb. Podobné myšlenky jsou uvedeny i u Levínské, Bittnerové a Doubka (2017), kteří uvádějí, že lidé v sociálním vyloučení, což bezdomovectví beze sporu je, ocitají mimo rozhodovací

procesy, a rozhodování, které se jich týká, se odehrává *mimo* ně. Odpovědnost na sebe pak berou reprezentanti majority. „Marginálním skupinám tak systém státu odjímá možnost intervenovat do sociální reality společnosti/ státu.“ (Levínská, Bittnerová a Doubek 2017: 32). V tomto momentě vstupuje do pomyslné diskuse *sociální a kulturní antropologie*. „Přínos antropologického pohledu na veřejněpolitický problém tkví v „odkrývání kulturně determinovaných předsudků, světonázorů, ideologií a dalších hodnot a (skrytých) předpokladů samotných autorů veřejných politik, různých společenských skupin, organizací i jednotlivců. Tyto předpoklady jsou obvykle brány jako samozřejmý zdroj legitimacy politických rozhodnutí. Partikulární je úspěšně konstruováno jako všeobecné a jiné perspektivy jsou zcela marginalizovány.“ (Wedel a kol. 2005: 34 cit. in Hirt 2012: 119). Role antropologa v rámci policy analýzy je v komunikaci mezi kulturami, tedy “mezi tvůrci politiky a klienty vládních programů (kteří často náležejí do odlišné etnické skupiny a sociální třídy)” (1976 cit. in Geilhufe 1979: 577).

V závěru kapitoly bych ráda zmínila několik limitů této práce. Jako hlavní limit kvality této práce vnímám své nedostatečné znalosti *sociální práce* a celkově práce spojené s bezdomovci. Nikdy jsem se nepodílela na žádném sčítání bezdomovců, ani na žádné tvorbě politiky s nimi spojenou. Věřím, že vhléd do této problematiky daný např. zaměstnáním, při kterém se přichází s bezdomovci bezprostředně do styku, by byl přínosným aspektem při psaní této práce. Dalším limitem, kterým je kvalita této práce ovlivněna, je fakt, že ji vypracovávám sama, a proto nemohu analyticky obsáhnout velké množství dokumentů, ale pouze omezenou, vybranou část (pouze dokumenty sčítání). Nesporným limitem práce je i fakt, že jsem nepracovala s dokumenty, které mířily *od* magistrátů měst směrem k těm, jež prováděli sčítání. Jednou stránkou věci je hodnocení způsobů a výstupů sčítání, bylo by však vhodné v tomto kontextu nahlížet i na opačný směr komunikace, tedy na formální *zadání* sčítání, to však sledováno nebylo. Takový výzkum bych navrhla pro další možné zkoumání v oblasti tohoto tématu. Analyzovat *odpovědi* je z mého pohledu podstatné. Ale těmto odpovědím předcházely otázky, a často právě otázka předem determinuje, jaká bude odpověď. Dalším z limitů byla bohužel i komplikace spojená se získáváním dokumentů určených k analýze skrze zákon 106/1999 Sb.. V jednom případě jsem byla dokonce opakovaně via e-mail přesměrována na jiné oddělení či odbor magistrátu, bez faktické odpovědi na

můj dotaz. Všech těchto limitů jsem si vědoma a mou snahou je bylo alespoň reflektovat.

7 ZÁVĚR

Název této diplomové práce zní „*Analytické přístupy vybraných „poradenských“ veřejněpolitických dokumentů v oblasti bezdomovectví*“. Pokud bychom chtěli vyjádřit obsah práce jednodušeji a jinými slovy, mohl by znít takto: „*Metody použité při sčítání bezdomovců*“. Tato práce pojednává o dokumentech, ve kterých jsou představeny způsoby použité ke sčítání bezdomovců v krajských městech České republiky. V případě řešení jakéhokoliv problému je nutné znát jeho rozsah, u problému bezdomovectví je to především počet subjektů, o které se může jednat (jedná). Sčítání bezdomovců se tak jeví být jedním ze základních dokumentů, který by měl umožnit koncipovat systematický dlouhodobý návrh veřejné politiky, na základě kvalitně zpracovaných podkladů získaných vědeckým poznáním.

Důkladným seznámením se s dokumenty byly nejprve zjištěny způsoby, jakými bylo sčítání prováděno, tedy metody jednotlivých sčítání. Dále bylo rozlišeno několik skupin přístupů (metod) a zhodnoceny jejich klady a zápory. To vše optikou dvou sociálněvědních oborů – *sociální a kulturní antropologie a veřejné politiky* a jimi používaných metod a zásad pro výzkum (a politické poradenství). Výzkum byl zastřešen paradigmatem interdisciplinarit, tedy postojem prosazujícím studium jednoho problému více disciplínami, obory. Premisou výzkumných otázek této práce byla existence variability v přístupech policy analýzy v rámci sčítání bezdomovců. Tato premisa byla shledána jako opodstatněná. O variabilitě můžeme hovořit přinejmenším vzhledem k tomu, že některá města, resp. více než polovina z nich sčítání za dotazovaných deset let neprováděla. Další města toto sčítání provedla „interně“, prostřednictvím vlastních zaměstnanců, tzn. sociálních pracovníků magistrátu, jiná města nechala provést detailní analýzu o počtu bezdomovců a dalších specifikách jejich života externím subjektem. Vzhledem k potvrzení předpokládané premisy bylo možné výzkumné otázky zodpovědět a dosáhnout tak stanovených výzkumných cílů.

Výzkumný vzorek sestával z 11 dokumentů sčítání bezdomovců, z nichž devět bylo označeno jako zastávající spíše *veřejněpolitický* přístup a dva z nich přístup *antropologický*. Rozřazení bylo provedeno podle následujícího klíče: *veřejněpolitický přístup* obsahuje makro-pohled, vnáší kontext, spojuje tedy problém s ostatními problémy a dalšími souvislostmi, snaží se problém řešit. *Antropologický* pohled přináší emickou perspektivu (pohled aktéra, tedy objektu politiky, soustředí se na poznání

a porozumění. Přístup *sociální práce* byl charakterizován znalostí celkové situace aktérů a propojení jejich problému bezdomovectví s dalšími problémy, se kterými se individuálně potýkají. Tento pohled přispívá k celkovému pohledu na problém svojí částí a bylo by rozhodně přínosné diskutovanou snahu propojit interdisciplinárně *antropologii a veřejnou politiku* v kontextu bezdomovectví také se *sociální prací*, která rozhodně také „má co říci“. Spojením výsledků přístupů těchto tří oborů se pak zřetelně projevují možnosti interdisciplinární spolupráce.

Zákonem není dáno žádné domovské právo, které by obci, v níž je občan trvale hlášen, ukládalo povinnost jakékoliv, třeba i omezené péče o danou osobu. Pokyny uvedené v dokumentech jako je Bílá kniha, Koncepce prevence bezdomovectví a dalších přesto prosazují ideu, že by města měla podnikat kroky, vedoucí k eliminaci tohoto společenského problému. V Zákonu č. 128/2000 Sb. o obcích je zmíněna povinnost obce dbát o uspokojování potřeb bydlení svých občanů. Na základě této informace je legitimní předpokládat, že města, potýkající se s problémem bezdomovectví, budou pomocí externího či interního poradenství tento problém uvědoměle řešit. Tento předpoklad však nebyl shledán správným. Je menšina z krajských měst se pokusila během dekády 2007–2017 vyprodukovat nějaký poradenský dokument, který by mohl být nápomocný v otázkách dalšího postupu. Kvalita zkoumaných dokumentů vykazovala známky slabě či špatně specifikovaného zadání, bez bližších konkretizujících požadavků na metody zpracování a žádané výsledky. Projevila se tak neznalost kvalitních nástrojů veřejné politiky v rámci státních institucí, kterými magistráty krajských měst jsou. Existuje proto oprávněný předpoklad, že tato neznalost bude dále produkovat neefektivní způsob řešení veřejného problému, kterým je bezdomovectví. V závěru je tedy možné formulovat konkrétní doporučení, adresované veřejným institucím, tvůrcům veřejných politik, řešících společenské problémy, aby se lépe seznámily s nástroji veřejné politiky, které jim umožní získání kvalitních podkladů pro jejich práci.

Věřím, že tato práce, mimo naplnění stanovených cílů, dosáhla dalších *přínosů a výstupů*. Podává informaci o tom, kolik krajských měst v České republice zjišťuje své počty bezdomovců, případně *jak často* se to děje, a kolik měst tyto informace *nezjišťuje*. Tyto informace jsou překvapující i alarmující zároveň. Pokud existuje více měst nedisponujících žádnými informacemi o počtu bezdomovců, které by jim mohly sloužit

k nastavení vhodných opatření ke zmírnění toto veřejného problému, těžko od nich lze očekávat v brzké době nějaký konstruktivní a efektivní přístup k řešení. Dále tato práce prezentuje, jaký subjekt je do rámce sčítání zahrnut a jaká jsou k jeho určení používána kritéria – a ta se také mohou stát cílem dalšího výzkumu. Pokud se hovoří o osobách, využívajících nabízené sociální pomoci jako jsou například azylové domy a podobná zařízení, je otázkou, zda se mimo tuto kategorii neocitá další skupina lidí bez domova, která žádnou sociální pomoc nevyhledává. A další otázkou pak je, jak k těmto lidem přistupovat. V poslední řadě má práce reflektuje zavedenou konceptualizaci *bezdomevce* a upozorňuje na problematiku pojmenování objektů politiky obecněji. Pojmenování samo může ovlivňovat i uchopení celého problému a jeho následného řešení, proto by neměly být dogmaticky používány ty termíny, které jsou momentálně k dispozici, je vždy nutné je kriticky hodnotit a ptát se, zda existují vhodnější alternativní verze.

Bylo by jistě možné najít další cíle, ke kterým by v otázkách problematiky bezdomovectví, resp. při hodnocení jeho rozsahu bylo vhodné dojít. Výzkumy, které by mohly na tuto práci navázat, by se mohly týkat i plošného celorepublikového kvalitativního i kvantitativního výzkumu týkajícího se sčítání bezdomovců. Jeho cílem by bylo vytvoření jednotné definice bezdomovce pro případ prováděného sčítání a také určení transparentních metod zjišťování počtu bezdomovců. Také by jistě bylo přínosné navázat vypracováním studie, která by porovnávala výsledky české s těmi ze zahraničí.

8 SUMMARY

K řešení veřejněpolitických problémů jsou používány expertní podklady, na jejichž základě je problém popsán a je navrženo řešení. Povaha a kvalita expertizy bývá různá, a může předurčovat způsob, jakým je problém popsán, ale i způsob, jakým bude řešen. I z toho důvodu je zajímavé se různým typům expertiz věnovat, a sledovat, jak kvalita jejich zpracování ovlivňuje výslednou veřejnou politiku. Tato diplomová práce se zabývá problematikou bezdomovectví, konkrétně cílí na veřejné dokumenty o sčítání bezdomovců vzniklé v rámci státní správy.

Výzkumným designem práce je případová studie, která jako flexibilní a poskytující detailní informace, umožnila porozumět sledovanému případu v celém jeho kontextu. Výzkumný vzorek tvořily poradenské dokumenty o sčítání bezdomovectví krajských měst České republiky, vzniklé na zakázku měst samých, získané s využitím zákona o svobodném přístupu k informacím. Obsah dokumentů byl podroben obsahové analýze.

Premisa existence variability v přístupech policy analýzy v rámci sčítání bezdomovců byla potvrzena. Odpovědi přinesla dvojice přístupů, které byly pracovními nazvány jako přístupy „*antropologický*“ a „*veřejněpolitický*“. Stanovené typy fungovaly jako dva body na škále použitých přístupů, analyzované dokumenty se pohybovaly někde mezi nimi. V dokumentech byly nalezeny přístupy kvalitativní, interpretativní, kvantitativní, statistické, avšak bez konkrétního vymezení; subjektivita a objektivita splývaly, evaluace získaných dat byla hodnocena jako nepřesná či chyběla úplně, a pouze sedm dokumentů obsahovalo návrh na řešení problémů. Výhodou *veřejněpolitického* přístupu je snaha monitorovat problém takovým způsobem, který byl předurčoval i způsob jeho řešení v praxi. *Antropologický* přístup zkoumá problém hlouběji, míří spíše k jeho detailnímu poznání. Spojením výsledků přístupů těchto dvou oborů se pak zřetelně projevují možnosti interdisciplinární spolupráce.

V případě řešení jakéhokoliv problému je nutné znát jeho rozsah, u problému bezdomovectví tedy počet subjektů, o které se může jednat. Sčítání bezdomovců je tedy jedním ze základních dokumentů, který by měl umožnit koncipovat systematický dlouhodobý návrh veřejné politiky na základě kvalitně zpracovaných podkladů získaných vědeckým poznáním. Analyzované dokumenty tuto kvalitu nevykázaly,

jejich slabé stránky byly odhaleny a popsány. Lze tedy doporučit veřejným institucím, tvůrcům veřejných politik, řešícím společenské problémy, aby se lépe seznámily s nástroji *policy* analýzy, které jim umožní získání kvalitních podkladů pro jejich práci.

Jméno studenta/studentky: Mgr. Alžběta Dvořáková

Název v jazyce práce:

Analytické postupy vybraných „poradenských“ veřejněpolitických dokumentů v oblasti bezdomovectví

Název v anglickém jazyce:

Analytical approaches of selected public policy counselling documents from domain of homelessness

Klíčová slova: policy analysis, sociální a kulturní antropologie, veřejná politika, sociální politika, bezdomovectví

Klíčová slova anglicky: policy analysis, Social and Cultural Anthropology, public policy, social policy, homelessness

Akademický rok vypsání: 2014

Jazyk práce: čeština

Typ práce: diplomová

Ústav: Katedra veřejné a sociální politiky

Obor práce: Veřejná a sociální politika

Vedoucí / školitel: Mgr. Eva M. Hejzlarová PhD.

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Vymezení předmětu zkoumání, zdůvodnění výběru výzkumného tématu, návaznost na jiné práce:

Bezdomovectví je obecně považováno za veřejněpolitický problém, nicméně nevíme příliš o analytických podkladech k této problematice na úrovni krajských měst, které **schrávají důležitou roli v tom, jak se problém následně řeší.** V rámci poradenství můžeme pozorovat několik přístupů, z nichž byly vybrány dva: veřejněpolitický a antropologický. Proto tyto dva přístupy budou komparovány v rámci analýzy.

Již delší dobu existuje v sociálně vědním diskurzu debata o přínosech interdisciplinarity. Tato práce má být představením pozitivních aspektů dvou disciplín (antropologie, sociální a veřejné politiky) a tedy dvou typů výstupů *policy* analýzy. Téma této práce bylo také zvoleno kvůli paralelnímu studiu Sociální a kulturní antropologii diplomantky, která reflektuje, že mezi přístupem politických vědců a antropologů existují k podobným problémům jisté rozdíly. Práce se tedy zabývá tím, zda a jakým způsobem mohou být antropologické metody přínosné pro veřejnou politiku.

2. Cíle diplomové práce

- 1) identifikovat typy přístupů poradenství v rámci *policy* analýzy
- 2) diskutovat specifika a klady a zápory různých přístupů (předpokladem je variabilita přístupů k *policy* analýze, která se pohybuje mezi dvěma oblastmi – antropologickou a veřejněpolitickou).

SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY:

BARDACH, E.: *A Practical Guide for Policy Analysis: The Eightfold Path to More Effective Problem Solving.* New York: Chatham House, 2000.

FIALA, P. – Schubert, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis.* Brno: Barrister & Principal, 2000.

HÁVA, P. - Tušková, E. - Müller, L. Význam kvalitativních metod ve výzkumu zdravotní politiky: diskursivní analýza a kritická diskursivní analýza. *Zdravotnictví v České republice*, 14. 44–51. 2011

HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Karolinum: Praha, 1999.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody, aplikace*. Portál, Praha. 2008.

POTŮČEK, M. a kol.: *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2005.

VESELÝ, A. – Nekola, M. [eds.]: *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Praha: SLON, 2007.

VESELÝ, A.: *Vymezení a strukturace problému ve veřejné politice*. Praha: Karolinum, 2009.

PŘEDBĚŽNÁ NÁPLŇ PRÁCE:

1. Výzkumné otázky

Výzkumné otázky práce reflektují její cíle, zní tedy následovně:

3. Jaké typy analytických postupů lze identifikovat ve vybraných „poradenských“ veřejněpolitických dokumentech týkajících se bezdomovectví?
4. Jaká jsou specifika, jaké výhody a nevýhody těchto postupů?

2. Teoretická východiska

Teoretickými východisky budou recentní odborné texty obou porovnávaných studijních oborů – tedy Sociální antropologie a Sociální a veřejné politiky.

3. Metody a zdroje dat

Dominantní metodou této práce bude studium dokumentů, konkrétněji kvalitativní obsahová analýza (Hendl 2005: 387; idem 1999: 271). Předmětem analýzy budou pak konkrétní vybrané veřejněpolitické dokumenty týkající se bezdomovectví v krajských městech ČR, které vznikly z popudu zastupitelstva. Ty budou získány na základě zákona č. 106/1999 o svobodném přístupu k informacím; budou poptány u vybraných měst předem specifikované velikosti. Předpokladem je, že tento typ dokumentů má spíše „veřejněpolitický“ přístup, a bude srovnáván s analogickým dokumentem z pole „antropologie“ - *Analýza situace bezdomovců v Plzni včetně identifikace jejich počtu*.

Zpráva z výzkumu (Toušek 2009), spolu se studií Hrušky a kolektivu (2012), která mapuje město Ostrava.

Zdroje dat

Primární literatura:

TOUŠEK, Ladislav. 2009. *Analýza situace bezdomovců v Plzni včetně identifikace jejich počtu. Zpráva z výzkumu*. Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu při Katedře antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni (CAAT): Plzeň.

HRUŠKA, Lubor. a kol. 2012. Studie o stavu bezdomovectví v Ostravě. PROCES a ACCENDO: Ostrava.

A další zdroje získané prostřednictvím zákona č. 106/1999 o svobodném přístupu k informacím.

Sekundární literatura:

BARDACH, E.: *A Practical Guide for Policy Analysis: The Eightfold Path to More Effective Problem Solving*. New York: Chatham House, 2000.

FIALA, P. – Schubert, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal, 2000.

HÁVA, P. - Tušková, E. - Müller, L. Význam kvalitativních metod ve výzkumu zdravotní politiky: diskursivní analýza a kritická diskursivní analýza. *Zdravotnictví v České republice*, 14. 44–51. 2011

HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Karolinum: Praha, 1999.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody, aplikace*. Portál, Praha. 2008.

POTŮČEK, M. a kol.: *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2005.

POTŮČEK, M. a kol.: State of the field. Czech public policy as a scientific discipline and object of research. *Central European Journal of Public Policy*—Vol. 1—No 1—October 2007.

BERNARD, H. Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology*. Lanham: AltaMiraPress.

———. 2006b. Appendix F. In *Research Methods in Anthropology*. Lanham: AltaMiraPress. <http://www.qualquant.net/training/scrm.htm> (citováno 20.4.2014.).

VESELÝ, A. – Nekola, M. [eds.]: *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Praha: SLON, 2007.

VESELÝ, A.: *Vymezení a strukturace problému ve veřejné politice*. Praha: Karolinum, 2009.

4. Předpokládaná struktura diplomové práce

1 Úvod

2 Definice základních konceptů

3 Policy analýza – její představení

4 Představení antropologie a jejích metod

5 Metodologie práce

5.1 Použitá metoda

5.2 Zdrojová data

5.2.1 Data zastupující antropologickou pozici

5.2.2 Data získaná

6 Výsledky komparace

7 Závěr

PŘEDBĚŽNÁ NÁPLŇ PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE:

(nemusí být překladem české „předběžné náplně práce“)

This thesis is a comparative analysis of different attitudes towards similar problem – homelessness – one of the “classical” policy analysis and the anthropological one. Comparison will be implemented on two works – counting of homeless people in Prague (classical approach), and in Pilsen (anthropological methods). The aim of this work is to highlight the antropological perspective and methodology in context of social and public policy and policy analysis, and to show how these may profit from anthropology as such.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AUGSBURG, Tanya. 2005. *Becoming interdisciplinary*. Arizona State University., s. 12. (online, dostupné na: https://he.kendallhunt.com/sites/default/files/heupload/Augsburg_3e_Chapter2.pdf, cit. 6.5.2018)

AUSTIN, Timothy R. 1996. Defining Interdisciplinarity. *Moderne Language Association*, Vol. 111, No. 2 (Mar., 1996), s. 271-282.

BARDACH, Eugene. 2000. *A Practical Guide for Policy Analysis: The Eightfold Path to More Effective Problem Solving*. New York: Chatham House.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2012. *Výsledky sčítání bezdomovců*. (online, dostupné na: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu cit. 6.5.2018).

DISMAN, Miroslav. 2006. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.

DYE, Thomas R. 1976. *Policy analysis. What Governments Do, Why They Do It, And What Difference It Makes*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.

ERIKSEN, Thomas H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál.

FIALA, Petr a Schubert, K. 2000. *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal.

FRIČ, Pavol a Martin Potůček. 2004. Model vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu. *Sociologický časopis* 2004, Vol. 40, No. 4:415–431.

GEILHUFÉ, Nancy L. 1979. Anthropology and Policy Analysis. *Current Anthropology*, Vol. 20, No. 3 (Sep., 1979), The University of Chicago Press on behalf of Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research. s. 577-579.

HEJZLAROVÁ, Eva M. 2016. „Policy analysis styles and methods“ in: Veslý, Arnošt, Martin Nekola a Eva M. Hejzlarová: *Policy analysis in the Czech republic*. Bristol: Policy Press at the University of Bristol. 352 s.

HENDL, Jan. 1999. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum.

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.

HIRT, Tomáš a kol. 2012. *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

JANEBOVÁ, Radka. 2015. „Kritická sociální politika‘ jako cesta ke změně sociálních politik.“ *Fórum sociální politiky*. Ročník 9/ 2015.

JELÍNKOVÁ, Marie. 2011. „Případová studie“ in: NEKOLA, Martin, Hana Geissler a Magdalena Mouralová (eds.) 2011. *Současné metodologické otázky veřejné politiky*. Praha: Karolinum.

KAVALÍR, Aleš. 2008. *Stručné uvedení do policy analysis v kontextu sociální antropologie*. (online, dostupné na: <http://www.antropoweb.cz/cs/strucne-uvvedeni-do-policy-analysis-v-kontextu-socialni-antropologie>, cit. 30.3.2018).

MPSV. 2013. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. (online, dostupné na: <https://www.mpsv.cz/cs/16156>, cit. 6.5.2018).

KRIPPENDORFF, Klaus. 2003. *Content analysis : an introduction to its methodology. 2nd edition*. London: Sage publications.

KLEIN, Julie T. 1990. *Interdisciplinarity*. Detroit: Wayne State University Press.

KUCHAŘOVÁ, Věra, Jana Barvíková, Kristýna Peychlová a Sylva Höhne. 2015. *Vyhodnocení dostupných výzkumů a dat o bezdomovectví v ČR a návrhy postupů průběžného získávání klíčových dat*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 219 s.

LEVÍNSKÁ, Markéta, Dana Bittnerová a David Doubek. 2017. *Dohled a okraj: rozhodovací procesy*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

LINHART, Jiří a kol. 2003. *Slovník cizích slov pro nové tisíciletí*. Litvínov: Dialog.

LOZOVIUK, Petr. 1998. Text a jeho interpretace z etnologické perspektivy. *Český lid* 1998/85, 2.

MAREŠ, Jiří. 2015. Tvorba případových studií pro výzkumné účely. *Pedagogika*, roč. 65, č. 2, 2015, s. 113–142 (online, dostupné na: <http://userweb.pedf.cuni.cz/wp/pedagogika>, cit. 6.5.2018).

MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.

MORAN, Joe. 2002. Interdisciplinarity. s. 15-16.

(online, dostupné na: <https://jsbak.files.wordpress.com/2013/09/moran-joe-introduction-to-interdisciplinarity.pdf>, cit. 6.5.2018)

NEKOLA, Martin a kol. 2011. *Současné metodologické otázky veřejné politiky*. Praha: Karolinum.

NEŠPOR, Zdeněk R. a Marek Jakoubek. 2004. Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi. *Český lid* 91., s. 53–79.

NOVOTNÝ, Vilém a Eva M. Hejzlarová. 2011. „Lesk a bída české analýzy veřejných politik: Vývoj a aktuální stav z pohledu vnějších vlivů“. *Politologická revue* 1/ 2011. s. 3–32.

POTŮČEK, Martin a kol. 2005. *Veřejná politika*. Praha: SLON.

POTŮČEK, Martin a kol. 2007. „State of the field. Czech public policy as a scientific discipline and object of research.“ *Central European Journal of Public Policy*. Vol. 1, № 1, October 2007.

SKALNÍK, Petr. 2005. Lze z národopisu udělat antropologii? O jedné zdánlivě marné snaze v Čechách. *AntropoWebzin* 03/2005, s. 11–16 (online, dostupné na: http://antropologie.zcu.cz/media//webzin/AntropoWEBZIN%203_2005.pdf, cit. 6.5.2018).

SKALNÍK, Petr. 2007. Dávám jednoznačně přednost sociální antropologii. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* roč. 2007/1, s. 187–190.

TOMEŠ, Igor. 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.

VAŠÁT, Petr. 2012. Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 48 (2):247-282.

VESELÝ, Arnošt, Zuzana Drhová a Marta Nachtmannová. 2005. *Veřejná politika a proces její tvorby. Co je ‚policy‘ a jak vzniká*. CESES FSV UK. (online, dostupné na: <http://ceses.cuni.cz/studie/index.php>, cit. 6.5.2018).

VESELÝ, Arnošt, Eva M. Hejzlarová a Anna Zelinková. 2016. „Czech public policy programmes and policy analysis education“ in: Veslý, Arnošt, Martin Nekola a Eva M. Hejzlarová: *Policy analysis in the Czech republic*. Bristol: Policy Press at the University of Bristol. 352 s.

VESELÝ, Arnošt a Martin Nekola [eds.]. 2007. *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Praha: SLON.

WEDEL, Janine R. a Gregory Feldman. 2005. Why an Anthropology of Public Policy?. *Anthropology Today*, Vol. 21, No. 1, *Policy and Islam* (Feb., 2005), Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, s. 1-2.

MPSV. *Zpráva o plnění Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 za rok 2015* (online, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/16156>, cit. 8.3.2018).

LEGISLATIVA

Usnesení vlády č. 666 ze dne 28. srpna 2013.

ZÁKON č. 106/1999 Sb. O svobodném přístupu k informacím.

ZÁKON č. 108/2006 Sb. O sociálních službách.

ZÁKON č. 128/2000 Sb. O obcích.

10 PŘÍLOHA

Seznam primární literatury včetně uvedeného rozsahu v normostranách, seřazeno chronologicky.

1. Monitorování bezdomovců Ostrava 2007

Realizátoři projektu: Magistrát města Ostravy Městská policie Ostrava Centrum sociálních služeb Ostrava Centrum sociálních služeb Poruba Armáda spásy v ČR Charita Ostrava Nová šance o. s.

Závěrečnou zprávu zpracovali: Sociální kurátoři Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Magistrátu města Ostravy

9,8 normostrany

2. Analýza situace bezdomovců v Plzni včetně identifikace jejich počtu 2009

Zadavatel: magistrát města Plzeň

Zpracovatel: Ladislav Toušek, Centrum aplikované antropologie e terénního výzkumu, ZČU Plzeň

60,4 normostrany

3. Sčítání bezdomovců ve městě Brně 2010

Tisková zpráva o výstupech projektu

Magistrát města Brna, Odbor sociální péče

Autoři zprávy: Mgr. Magda Hežová, Mgr. Roman Loukota, Mgr. Ladislav Ptáček, Mgr. Jiří Sejbal, Mgr. Martin Stanoev

11,4 normostrany

4. Sčítání bezdomovců na území hl. města Prahy 2010

Závěrečná zpráva: Mgr. Zuzana Šnajdrová, Mgr. Petr Holpuch

41,3 normostrany

5. Studie o stavu bezdomovectví v Ostravě 2012

Studii zpracoval odborný tým společnosti PROCES - Centrum pro rozvoj obcí a regionů, s.r.o. pod vedením Ing. Lubora Hrušky, Ph.D.. Terénní výzkum realizovala

společnost ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s., ve spolupráci s Policií České republiky a Městskou policií Ostrava.

55,5 normostrany

6. Problematika osob bez domova v Olomouci 2013

Mgr. Eva Machová, náměstkyně primátora

11 normostran

7. Zjišťování počtu lidí bez domova v Brně 2014

Zpráva o výsledcích projektu: Magistrát města Brna, Odbor sociální péče

13 normostran

8. Fenomén bezdomovectví 2014

Výzkumná zpráva

Zadavatel: Odbor sociálních služeb – Magistrát města Plzně

Autoři zprávy: doc. PhDr. Jan Váně, Ph.D., PhDr. František Kalvas, Ph.D.

58 normostran

9. Latentní bezdomovectví 2015

Výzkumná zpráva

Zadavatel: Město Plzeň prostřednictvím Odboru sociálních služeb

Autoři zprávy: doc. PhDr. Jan Váně, Ph.D., PhDr. František Kalvas, Ph.D.

47,5 normostrany

10. *informace o bezdomovectví v Havířově 2016*

Yveta Břízová

1,5 normostrany

11. Problematika osob bez domova, Olomouc 2017

bez autora

11,2 normostrany